

INSTITUTIONEN FÖR
SPRÅK OCH LITTERATURER

SÄTTA PUNKT I UNGDOMSLITTERATUR – EN NORMSTYRD AKTIVITET

Kommenterad översättning av Susan Krellers ungdomsroman *Elefanten sieht man nicht* utifrån en komparativ normanalys av två tidigare översättningar

Josefine Eld

Uppsats:	15 hp
Program:	ÖU2200 Översättarprogrammet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin:	Vt2016
Handledare:	Magnus P. Ängsal
Examinator:	Christiane Andersen
Rapport nr:	

Abstract

Uppsats:	15 hp
Program:	ÖU2200 Översättarprogrammet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin:	Vt2016
Handledare:	Magnus P. Ängsal
Examinator:	Christiane Andersen
Rapport nr:	
Nyckelord:	Översättningsnormer, ungdomslitteratur, högprestigelitteratur, interpunktion, segmentering

I denna uppsats diskuterar jag min egen översättning av Susan Krellers *Elefanten sieht man nicht* mot bakgrund av en komparativ analys av två tidigare översättningar. Syftet med studien är att utforska normerna vid översättning av ungdomslitteratur och det utrymme de ger att bevara ett stilistiskt element som står i konflikt med den i ungdomslitteraturen obligatoriska adaptationen.

Utgångspunkten för uppsatsen är de tidigare studier av bl.a. Puurtinen och Lindqvist om normer i de två litterära system – barn- och ungdomslitteratur och högprestigelitteratur – som den studerade romanen kan anses tillhöra. Dessa visar att just bevaring av segmenteringen är en skiljepunkt i normerna, då segmenteringen i romanen avviker från normen för ungdomslitteratur och den tidigare genren tenderar att översättas enligt *acceptansinriktade* strategier medan den senare tenderar att över normerna sättas enligt *adekvansinriktade* strategier.

Metoden utgår från Tourys teori om översättning som en normstyrd aktivitet och hans metoder för extrahering av normer. I en kvantitativ komparativ analys identifieras förändringar i segmenteringen från källtexten till måltexterna. De förändringar som inneburit förkortning analyseras sedan kvalitativt i syfte att extrahera översättningsnormer. Efter analysen förs en diskussion om segmenteringen i min egna översättning där målet är visa på möjligheten att följa de uppsatta översättningsprinciperna utan att bryta mot de normer som grundat på analysen rimligen gäller för översättningen.

Analysen visar att de tidigare översättningarna tillämpat så pass olika normer att den övergripande strategin skiljer sig åt. Den amerikanska översättningen visade sig vara tydligt acceptansinriktad medan den danska är mer adekvansinriktad. Den gemensamma övergripande och även starkaste normen var adaptationsnormen, som kan anses vara en del av översättningsnormen för barn- och ungdomslitteratur. Båda översättarna höjer adaptationsgraden, något som kan tyda på att det är svårare att publicera översatt litteratur än originallitteratur med låg adaptationsgrad. Eftersom analysen visade att det fanns goda möjligheter att bevara källtextens stil utan att bryta mot gällande normer valde jag att översätta relativt adekvansinriktat, adaptera de delar av texten som inte var utmärkande för källtextens stil och kompensera för stilistiska bortfall.

I förlängningen visar min uppsats på att normerna för översättning av ungdomslitteratur är öppna för strategier från olika normsystem, men att ökad adaptation ses som mer önskvärd än minskad. Vidare forskning behövs för att fastställa om detta kan ses som en stark norm inom översättning av ungdomslitteratur som bryter mot delar av normen, eller om det endast är en manifestation av allmänna tendenser till normalisering i översättning.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställningar	2
1.2	Metod.....	2
1.3	Material.....	5
1.3.1	Källtextanalys	6
2	Teoretisk bakgrund	8
2.1	Ungdomslitteratur	8
2.1.1	Adaption	9
2.1.2	Översättning av ungdomslitteratur	10
2.2	Högprestigelitteratur	12
2.2.1	Översättning av högprestigelitteratur	12
2.3	Polysystemteorier	13
2.3.1	Even-Zohar och översättningar som del av ett polysystem	14
2.3.2	Toury och översättning som en normstyrd aktivitet	14
3	Analys av normer i tidigare översättningar	17
3.1	Översikt över de kvantitativa resultaten	17
3.2	Språklig adaption	19
3.2.1	Meningslängd	19
3.2.2	Stilfigurer	22
3.2.3	Normer för språklig adaption.....	24
3.3	Språklig purifikation	25
3.3.1	Satsradning	26
3.3.2	Meningsfragment	29
3.3.3	Talspråklighet	30
3.3.4	Normer för språklig purifikation	32
4	Diskussion av egen översättning	33
4.1	Övergripande översättningsprinciper.....	33
4.2	Segmentering i egen översättning.....	34
5	Sammanfattning och slutsatser	41
	Referenser	45
	Bilaga 1 [ingår inte i den elektroniskt publicerade versionen]	49
	TABELL 5. Segmentering engelsk MT.....	49
	Bilaga 2 [ingår inte i den elektroniskt publicerade versionen]	50
	TABELL 6. Segmentering dansk MT.....	50
	Bilaga 3	51
	Översättning – Elefanter är osynliga.....	51

1 Inledning

Den prisbelönta tyska författaren Susan Krellers realistiska ungdomsromaner är skrivna med ett försiktigt poetiskt språk som hämningslöst utnyttjar möjligheten att styra textens segmentering för att uppnå stilistiska effekter. Detta resulterar i stycken bestående av enstaka ord och meningar som sträcker sig upp till 72 graford, allt inom en litterär genre som kännetecknas av *adaption*, dvs. anpassning av bl.a. meningslängd till barns förmågor (Klingberg 1968). Översättning av barn- och ungdomslitteratur är normalt sett *acceptansinriktad*, vilket innebär att texten översätts enligt målkulturens normer.¹ Detta talar för att segmenteringen kan komma att behöva anpassas vid översättning, men hur mycket är en fråga om i hur hög utsträckning ungdomar ses som barn. Samtidigt uppfyller Kreller många av de kriterier som krävs för att anses vara en högprestigeförfattare. Inom högprestigefältet är just bevarandet av originalets segmentering, enligt May (1997) och Lindqvist (2002), en tydlig norm. Dessutom följer översättaren normalt sett källkulturens normer och producerar en *adekvansinriktad* översättning. Vad innebär denna normkonflikt för översättningen av Krellers romaner?

Det är ur detta problem denna uppsats om min egen översättning av *Elefanten sieht man nicht* tar sitt avstamp. Genom att analysera segmenteringen i två tidigare översättningar av den aktuella romanen utforskar jag valet av norm och handlingsutrymmet inom den valda normen vid översättning av ungdomslitteratur. Mot bakgrund av min analys diskuterar jag sedan hanteringen av segmenteringen i min egen översättning.

I detta kapitel introduceras uppsatsens syfte och frågeställningar, metoden för undersökningen samt materialet. Kapitel 2 ger en överblick över den teoretiska bakgrunden för ungdomslitteratur och högprestigelitteratur, samt en kort sammanfattning av polysystemteorier. Därefter, i kapitel 3, presenteras analysen av tidigare översättningar med fokus på normer för språklig *adaption* och normer för språklig purifikation. Slutligen presenteras min egen översättning i kapitel 4, tillsammans med en diskussion av hur resultatet av normanalysen påverkar de val som görs i förhållande till segmenteringen. En kort sammanfattning av uppsatsen och slutsatserna återfinns i kapitel 5.

¹ Jag använder mig i denna uppsats av Lindqvists (2002:44) mer genomskinliga version av Tourys termer *acceptabel* och *adekvat*. För en mer ingående genomgång av Tourys teorier, se 2.3.2

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med min uppsats är att, genom att undersöka hur segmenteringen förändras vid översättning av en tysk ungdomsroman till engelska och danska, utreda vilka normer som kan vara verksamma och vad det innebär för min egen översättning av den bok som undersöks. Särskild vikt kommer att läggas vid de förändringar som visar på ett val hos översättaren mellan *adekvans* och *acceptans*, och i förlängningen mellan normer för översättning av skönlitteratur för vuxna respektive barn och med hög respektive låg prestige. Studien är dels tänkt som en bakgrund till en diskussion om placeringen av min egen översättning på denna skala, dels som ett deskriptivt bidrag till forskningen om översättning av ungdomslitteratur, ett område som med sin position mitt emellan vuxen- och barnlitteratur tenderar att glömmas bort. För att uppnå det angivna syftet används följande frågeställningar:

- Vilka översättningsnormer tillämpas i den amerikanska och den danska översättningen av den tyska romanen?
- Hur kan jag hantera segmenteringen vid översättningen av *Elefanten sieht man nicht* utifrån de insikter som vunnits ur den komparativa analysen av den amerikanska och danska översättningen?

1.2 Metod

Uppsatsens metod utgår från Gideon Tourys teori om översättning som en normstyrd aktivitet (se 2.4.2). Enligt den styrs översättningen av en mängd normer av varierande styrka, och att bryta mot dessa normer vid översättningen resulterar i sanktioner, t.ex. att översättningen anses dålig eller inte publiceras. Normerna varierar från land till land, från genre till genre och den är även beroende av författarens status. För att reda ut de normer som kan tänkas påverka segmenteringen kommer jag i fallstudien att genomföra en komparativ textanalys, där förändringar av segmenteringen identifieras. Dessa kommer sedan analyseras i ett försök att rekonstruera de normer översättarna använder sig av. Innan jag går in mer konkret på hur detta kommer gå till, så kan det vara värt att diskutera valet av material och variabler.

I denna fallstudie undersöker jag ett och samma verk översatt till två olika språk i syfte att uttala mig om vad som kan vara lämpligt vid översättning till ett tredje språk. Vid en första anblick kan detta verka som ett underligt val av material, men det finns goda anledningar till att utforma studien på detta sätt. En anledning till att jag valt att jämföra olika språk är att jag har en väldigt specifik problemformulering. Ett jämförbart material skulle behöva vara skrivet av en författare med liknande status, översatt relativt nyligen och vända sig till samma

målgrupp. Det måste dessutom innehålla samma eller motsvarande stilistiska problem. Om stilen inte strider mot normerna för barnlitteratur kommer undersökningen nämligen inte vara lika meningsfull, eftersom det då blir lättare att uppfylla normer för översättning av barn- och ungdomslitteratur och högprestigelitteratur samtidigt. Beslutet att jämföra olika språk kan därför sägas vila på en övertygelse om att skillnaderna i översättningsnormer är större mellan olika texter än mellan olika språk. De skillnader som finns mellan olika språk är dessutom, till skillnad från de mellan olika texter, väl dokumenterade i grammatikor, stilguider och översättningsteoretiska verk, vilket kommer lyftas fram i analysen.

Just eftersom det finns en så tydlig skillnad på så många plan mellan normerna för barnlitteratur och högprestigelitteratur, så finns det många variabler att välja på för att mäta vilken norm det analyserade verket följer. Det är även fullt möjligt att en annan variabel än förändringar i segmenteringen hade gett ett något annorlunda resultat: översättarna kan ha valt att anpassa stilen men behålla kulturspecifikt innehåll och vice versa. Men det finns även anledning att tro att den översättare som valt en acceptansinriktad strategi är mer benägen att även använda sig av andra acceptansinriktade strategier. Valet att undersöka hur översättarna förhåller sig till segmenteringen är framförallt baserat på två omständigheter:

- Källtexten frångår tydligt normen för meningslängd i barnlitteratur (se 2.1.1) och tvingar på så sätt fram ett ställningstagande hos översättaren.
- Respekt för författarens stil innebär enligt May (1997) att översättare av högprestigelitteratur sällan ändrar verkets segmentering (se 2.2.1).

Textanalysen genomförs med en kombination av kvantitativa och kvalitativa metoder. Den kvantitativa delen av undersökningen utgörs av en sammanställning av antalet meningar med bevarad segmentering och en kategorisering av meningarna med förändrad segmentering efter typ av förändring. Med bevarad segmentering menas att alla semantiska element ingår i samma grafiska mening (GM). Del 1 av den kvantitativa undersökningen är tänkt att visa hur hög respekt översättarna har för källtextens segmentering. Del 2 är baserad på Tourys (1995:59) beskrivning av vad matrisnormen omfattar och ger en tydligare bild av huruvida översättarna som väntat förkortat meningarna eller om det är andra förändringar som gjorts. Resultatet av den kvantitativa delen presenteras i tabellform och kommer utgöra utgångspunkt för den kvalitativa delen.

I den kvalitativa delen av analysen utförs en komparativ studie av de meningar som har en förändrad segmentering. Med anledning av utgångspro-

blemet är analysen begränsad till de meningar som innehåller förändringar som förkortar meningslängden. Analysen utgår från Puurtinens (1997:322) uppdelning i förändringar som reflekterar vad som anses vara en passande svårighetsgrad och förändringar som reflekterar vad som anses lämpligt för barn, eftersom dessa återspeglar de två huvudkategorierna för normer som framträder vid analys av segmentering. Jag har valt att kalla kategorierna *språklig adaptation* respektive *språklig purifikation*. Den senare kategorin är en variant av Klingbergs (1977:186) kategori *purifikation*, som avser innehållsliga anpassningar motiverade av vuxnas värderingar och pedagogiska avsikter. Jag menar att den sortens anpassningar även kan göras på ett språkligt plan, bland annat för att lära barn goda skrivvanor.

Kategorierna i den kvantitativa analysen är: *uppdelning*, *utelämning*, *samordning*, *tillägg* och *omorganisering* (Toury 1995:59). Uppdelning, samordning och omorganisering är relativt okomplicerade. Uppdelning innebär att källtextens grafiska mening har delats upp i två eller fler grafiska meningar i måltexten och samordning att delar av två eller fler grafiska meningar i källtexten återges med en mening i måltexten. Omorganisering kännetecknas av att semantiska element har förflyttats mellan två eller fler grafiska meningar. Kategoriseringen av utelämning och tillägg är mer komplicerad, eftersom syftet med kategorierna inte är att kartlägga vad som får en direkt motsvarighet i källtexten, utan snarare vad som inte får någon motsvarighet alls. Jag vill därför undvika att mindre förändringar som tillägg av ett adjektiv eller utelämning av en partikel av pragmatiska eller rytmiska orsaker hamnar i samma kategori som större förändringar. För att räknas som en utelämning ska det som utelämnats därför antingen utgöra en egen grafisk mening, en hel sats eller en fras på mer än två graford. Finns ett motsvarande element som kan anses vara en omformulering, så räknas det inte som en utelämning. För att räknas som ett tillägg ska det som lagts till antingen utgöra en egen grafisk mening, en hel sats eller en fras på mer än två graford, men kortare tillägg räknas om de innebär att en fras byggs ut till en sats. Ett och samma segment kan tillhöra ett obegränsat antal kategorier.

Efter analysen av de tidigare översättningarna följer en diskussion av segmenteringen i min egen översättning utifrån de insikter som vunnits. Innan diskussionen fastslår jag ett antal översättningsprinciper och målet är visa på möjligheten att följa dessa principer utan att bryta mot de normer som grundat på analysen rimligen kan antas gälla för översättningen. Diskussionen omfattar alla fall av förändrad segmentering som inneburit förkortning i min egen översättning, såväl som ett antal utvalda exempel baserade på de problemområden som upptäcktes i analysen.

1.3 Material

Materialet för denna uppsats är Susan Krellers debutroman, ungdomsboken *Elefanten sieht man nicht* (Kreller 2012). Boken rekommenderas från 14 år och handlar om Mascha, en uttråkad trettonåring som tillbringar somrarna hos sina farföräldrar i en idyllisk småstad. När hon en dag bekantar sig med ett syskonpar i lekparken, som hon egentligen är alldeles för gammal för att vistas i, märker hon genast att något inte står helt rätt till. Hon berättar för sin familj att barnen far illa, men eftersom de vuxna inte vågar tro att någon av deras grannar kan skada sina barn tvingas Mascha själv till drastiska åtgärder för att sätta stopp för misshandeln.

Susan Kreller är författare och frilansjournalist, och hon har även doktorerat med en avhandling om översättning av engelskspråkig barnlyrik. Hon har gett ut tre böcker som alla nominerats till Deutscher Jugendliteraturpreis, ett pris som hon vann 2015 för boken *Schneeriese* (Susan Kreller [www]). I juryns motivering för *Elefanten sieht man nicht* framförs bland annat att berättelsen är ”konstnärligt komponerad”² och berättas med ett språk som är ”försiktigt trevande och rikt på originella bilder”³ (*Elefanten sieht man nicht* [www], min översättning). År 2013 tilldelades hon Kranichsteiner Jugendliteratur-Stipendium, ett stipendium som delas ut till redan publicerade författare av ungdomsböcker som uppvisar en positiv litterär utveckling, för att ge dem möjlighet att utvecklas oberoende av marknaden och finansiella omständigheter (AKJ [www]).

Elefanten sieht man nicht har översatts till sju språk, däribland amerikansk engelska och danska. För den amerikanska översättningen *You can't see the elephants* står författaren och översättaren Elizabeth Gaffney, som tidigare översatt tre böcker från olika genrer till engelska (Elizabeth Gaffney [www]). Den danska översättningen *Elefanter ser man ikke* är gjord av Birgit Fuglsang, som översatt runt 75 böcker från tyska, engelska och italienska, varav en mängd barn- och ungdomsböcker (Dansk Forfatterforening [www]).

Studien är begränsad till bokens tre första kapitel, vilka omfattar elva källtextsidor. Detta är en nödvändighet för att kunna genomföra studien inom ramarna för uppsatsens omfång. De första kapitlen valdes, eftersom de inledande avsnitten i en bok ofta sätter stämningen för hela boken och på så sätt kan ses som ett koncentrat av boken som helhet.

² ”[...] eine kunstvoll komponierte Erzählung [...]”

³ ”In einer vorsichtig tastenden und an originellen Bildern reichen Sprache [...]”

1.3.1 Källtextanalys

En ordentlig analys av källtexten är grundläggande, både för att kunna föra meningsfulla resonemang om effekten av förändrad segmentering i de analyserade texterna och för att slutligen kunna sätta upp översättningsprinciper för min egen översättning av *Elefanten sieht man nicht*. I detta avsnitt genomförs därför en sådan enligt Lagerholms (2008) modell. Med hänsyn till uppsatsens syfte läggs extra tyngd vid den syntaktiska analysen och element med hög relevans för läsbarhet.

I avsnitt 1.2 konstaterades att meningslängden i *Elefanten sieht man nicht* strider mot det man förväntar sig i barn- och ungdomslitteratur. Det är därför intressant att utforska hur långa meningarna egentligen är och vad som orsakar längden. Faktum är att meningslängden varierar kraftigt: från de kortaste på 1 graford till den längsta på 72 graford. Dessutom motsvaras en grafisk mening (GM) sällan av en syntaktisk mening utan både satsradning och samordning förekommer. Medan 16,7, antalet graford per grafisk mening, är högt med tanke på genren är 12,11, antalet graford per makrosyntagm (MS), mindre extremt.⁴

Till skillnad från vad man kan tro innebär de långa meningarna alltså inte att texten är skriftspråklig och svårläst. Förutom de många satsradningarna är en viktig anledning till detta textens låga andel substantiv. Med en nominalkvot på 1,04 placerar sig texten närmare den muntliga delen av skalan i Lagerholms (2008:250) sammanställning. Texten är visserligen ganska hypotaktisk med 0,63 bisatser per makrosyntagm, men de flesta bisatserna är av första graden och kommer inte sällan i par eller långa uppräknningar som i följande citat med fyra bisatser, varav tre är av andra graden, men ingen gör texten särskilt svårläst:

Und vielleicht war es dieser Regen, der mich so unruhig machte, dass ich plötzlich meine Kopfhörer absetzte, mich zu dem Mädchen drehte und ihm direkt ins Gesicht blickte.⁵ (Kreller 2012:17)

Den låga andelen substantiv innebär även att ordlängden är relativt låg och textens lix, ett läsbarhetsmått baserat på meningslängd och andel graford över 6 bokstäver, landar därför på 31.⁶ Detta placerar texten över medel på 27 för

⁴ En makrosyntagm är textens minsta syntaktiska enhet. Den kan innehålla såväl huvudsatser som bisatser, men även helt sakna predikat. Det som avgör är varken interpunktionen eller satstypen utan huruvida enheten är självständig eller inte (Lagerholm 2008:121-122).

⁵ ”Och kanske var det det där regnet som gjorde mig så orolig att jag plötsligt tog av mig mina hörlurar, vände mig mot flickan och tittade henne rakt i ansiktet.” (min översättning)

⁶ Textens lix är justerat enligt Björnsson (1968b:13) för att kunna jämföras med svenska lixvärden. Det egentliga lixvärdet är 36.

svenska barn- och ungdomsböcker, men inom spannet på 18–36 som Björnson (1968a:94) fastställt i sina undersökningar.

Segmenteringen ger texten ett skiftande tempo där snabba, långa meningar som radar samordningar med *und* ('och') löses av med korta meningar och meningsfragment likt i följande citat:

Am Anfang war ich noch gern zu meinen Großeltern gefahren und hatte die Freizeitparks und die kleinen Radtouren und sogar die Grillabende mit den Nachbarn und die trockenen Kekse im Freibad gemocht.

Aber jetzt.

Jetzt war alles anders.⁷ (Kreller 2012:13)

Förutom att meningslängden skiftar tar den sällar hänsyn till vad som är den mest logiska disponeringen, utan meningarna verkar snarare följa ett emfatiskt mönster.

Utöver segmenteringen är stilen både utpräglat talspråklig och fylld med språklig kreativitet. Med ord som *Rasenmäherstille* ('gräsklippartystnad') och *Hofpausengesicht* ('rastansikte') skapar Kreller egna ord som beskriver hur hennes berättare upplever världen. Stilfigurer som metaforer, liknelser, metonymi, anafor, besjälning och ordlekar är också vanligt förekommande. Vid beskrivningen av en flicka som dyker upp på lekparken iförd gul tröja leker berättaren med likheten mellan *aufleuchten* ('lysa upp') och *auftauchen* ('dyka upp'). Hon besjäljar dessutom vädrets skiftningar och kallar dem för en *Sinneswandel* ('åsiktsändring'). Talspråkligheten kommer till uttryck genom den låga nominalkvoten, de ostrukturerade meningarna och den höga berättarnärvaron. Berättaren bryter ibland den redan subjektiva framställningen med ett självreflekterande *oder doch?* ('eller?') eller ett försäkrande *es [war] wirklich nur ein winziger Augenblick* ('det [var] verkligen bara ett pyttelitet ögonblick'). Texten har även ett relativt fritt sätt att citera. Ibland bryts ett stycke av med utrop från andra människor utan anföringssats, ibland är citat och anföringssats inte åtskilda från föregående sats och vid indirekt anföring ändras inte tempus och ordföljd. Dessutom utelämnas bisatsinledare utan att anföringen markeras med anföringskonjunktiv.

Sammantaget visar analysen att textens tydligaste stildrag är dess talspråklighet, språkliga kreativitet och subjektiva karaktär.

⁷ ”I början åkte jag fortfarande gärna till mina farföräldrar och tyckte om nöjesparkerna och de små cykelutflykterna och till och med grillkvällarna med grannarna och de torra kexen på friluftsbadet.

Men nu.

Nu var allt annorlunda.” (min översättning)

2 Teoretisk bakgrund

I detta kapitel definieras och diskuteras några av uppsatsens viktigaste begrepp. De första två avsnitten handlar om de litterära system boken *Elefanten sieht man nicht* kan anses tillhöra. Det första avsnittet (2.1) definierar ungdomslitteratur, vad som utmärker den och vad som är speciellt med översättning av ungdomslitteratur. Nästa avsnitt (2.2) ägnas åt högprestige- och lågprestigelitteratur, vad som avgör vilken kategori ett verk tillhör och hur detta påverkar översättningen. Det sista avsnittet (2.3) handlar om polysystemteorier, hur verkets placering i polysystemet påverkar översättningen och hur detta relaterar till normer.

2.1 Ungdomslitteratur

Även om det är sparsamt med definitioner av ungdomslitteratur finns det gott om försök att definiera vad barn- och ungdomslitteratur är. En funktionell variant föreslås av Kåreland (1980:17), som definierar barnböcker som ”böcker som av författare, illustratörer och bokförlag skrivs, produceras och marknadsförs direkt för barn”. Påpekas bör att detta inte omfattar all litteratur barn och ungdomar faktiskt läser. Definitionen innehåller dock vissa oklarheter. Oittinen (1993:11) påpekar nämligen att definitionen av barndomen inte är beständig över tid och genom olika kulturer, och att detta också skapar problem vid definitionen av barnlitteratur. Det är därför vanligt att olika forskare använder sig av olika definitioner av begreppet med olika åldersspann. Eftersom barnlitteraturen omfattar personer med vitt skilda kognitiva förmågor, är det vanligt att dela upp den i underkategorier efter de avsedda läsarnas ålder. Men angående hur skillnaden ser ut och var gränserna går mellan de olika underavdelningarna finns det ingen absolut konsensus. Det är dock möjligt att överföra den definition som Kåreland ger av barnböcker till ungdomslitteratur, och det är även den definition som jag använder i denna uppsats, dvs. ”böcker som av författare, illustratörer och bokförlag skrivs, produceras och marknadsförs direkt för ungdomar”.

Idag delar Svenska barnboksinstitutet in barnlitteratur i nio huvudkategorier, varav fyra har kriterier relaterade till ålder: bilderböcker, kapitelböcker, mellanåldersböcker och ungdomsböcker. Ungdomsböcker riktar sig till en målgrupp mellan tolv år och vuxen ålder, men, tillägger man, gränsen mellan ungdomsroman och vuxenroman blir allt svårare att dra (Svenska barnboksinstitutet 2016:2). Enligt denna definition överensstämmer den bok som behandlas i

denna uppsats med kriterierna för kategorin ungdomsbok, eftersom den enligt förlaget riktar sig till personer över 14 år.

Den funktionella definitionen av ungdomslitteratur som redogjorts för ovan bidrar inte i tillfredsställande grad till ökad förståelse av vad ungdomslitteratur är och vad som skiljer den från litteratur för andra åldersgrupper. Ett sätt att försöka ringa in skillnaden är begreppet *adaption*.

2.1.1 *Adaption*

Begreppet *adaption* introducerades 1966 av Brüggemann för att ringa in det som utmärker barn- och ungdomslitteratur (Klingberg 1968:1). Det som avses är en anpassning till de förmågor barn har eller antas ha (Klingberg 1983:38) och därmed ett försök att ta hänsyn till barns ”intressen, behov, upplevelsesätt, förkunskaper och läsförmåga” (Klingberg 1968:3).

Eftersom dessa förmågor är svårömda varierar adaptionens grad kraftigt mellan olika verk inom genren. Björnssons (1968a, 1968b, 1969, 1974) undersökningar visar dock att det genomsnittliga lixvärdet, som kan ses som ett grovt mått för adaptionens grad, för alla språk som behandlas i denna uppsats ligger mellan 26 och 27.⁸ Det innebär att de fyra språken uppvisar en snarlik adaptionens grad.

Efter att adaptionens begrepp introducerades har Klingberg (1972:95–101) utvecklat det i ett flertal verk och till slut kommit fram till fyra olika adaptionens former:

- Mediaväljande. Anpassning av böckernas omfång, format och illustrationstäthet.
- Stoffväljande. Anpassning till målgruppens (bristande) kunskaper, erfarenhet, deras intressen, behov och sätt att uppleva humor och skräck.
- Formväljande. Anpassning av ämnen och problem samt koncentrerande av handlingen.
- Stilväljande. Anpassning av det språkliga uttryckssättet med hänsyn till målgruppens ordkunskap och läsförmåga.

Den aspekt som undersöks i denna uppsats hör hemma under stilväljande adaption, vilket ger oss anledning att se till vad en sådan adaption brukar innebära.

⁸ Detta gäller om det tyska lixvärdet justeras enligt Björnsson (1968b:13) för jämförelse med andra länders lixvärden. De exakta lixvärdena i undersökningarna var: tyska 31,1 (justerat 26,1); engelska 26,1; danska 26; svenska 27.

I sin undersökning *Språklig-stilistisk struktur i barn- och vuxenlitteratur* utför Klingberg (1968) en kvantitativ studie av ett material bestående av utdrag ur verk av tre författare som skriver både för barn och vuxna. Undersökningen visar att adaptationen resulterar i kortare meningar, färre svårare och abstrakta ord, fler verb, färre substantiv och minskad användning av bildspråk. Meningslängden, som är den mest relevanta variabeln i förhållande till min undersökning, var i genomsnitt 4,8, 5,0 respektive 11,2 graford kortare i de böcker som skrivits för barn, och den genomsnittliga längden varierade mellan 13,7, 18,5 och 14,3 graford per mening (ibid.:10). Tyvärr är Klingbergs resultat inte jämförbara med de värden som anges för meningslängd i min källtextanalys eftersom han endast räknar fullständiga meningar.

Andra forskare som undersökt meningslängden i barn- och ungdomslitteratur är Lundqvist (1988:96) och Björnsson (1968a:93), som redovisar en genomsnittlig meningslängd på 12,5 respektive 12,0 graford/GM. Lundqvist redovisar även resultatet för endast ungdomslitteratur (13 år och uppåt), vilket är 12,5 graford/GM, och skillnaden mellan de två perioder hon jämfört, som visar att meningslängden minskade från 13,9 under 60-talet till 11,2 under 70-talet. Detta kan jämföras med den genomsnittliga meningslängden i *Elefanten sieht man nicht* på 16,7 graford/GM. I Björnssons (ibid.:92–94) omfattande läsbarhetsstudier på barn- och ungdomslitteratur kom han fram till att det genomsnittliga lixvärdet är 27, och att så gott som all svensk barn- och ungdomslitteratur har ett lix mellan 18 och 36.

Flertalet forskare hävdar dock att det inte går att urskilja barnlitteraturen från övrig skönlitteratur genom litterära eller stilistiska kriterier (se bl.a. Brüggemann 1966 och Schiødt 1969). Lundqvist (1988:14) framför dessutom kritik gentemot undersökningar som likt Klingbergs inte tar hänsyn till vilken åldersgrupp den undersökta barnlitteraturen riktar sig till, eftersom målgruppen är så pass åldersmässigt heterogen. Detta är högst relevant kritik som belyser problemen med allmänna uttalanden om genrens stil, men med den breda definition av adaptation som föreslås av Klingberg är det svårt att argumentera mot att varierande grader av adaptation, som alltså inte behöver vara språklig, är det som utmärker barnlitteraturen. Ett sätt att då beskriva ungdomslitteraturen i förhållande till barnlitteratur för yngre barn är att denna för genren obligatoriska adaptation avtar i de flesta avseenden. Detta gäller inte bara den för denna uppsats relevanta språkliga adaptationen utan även valet av ämne att behandla och hur det behandlas.

2.1.2 Översättning av ungdomslitteratur

Både innehåll och språk i barnböcker reflekterar samhällets syn både på vad som är bra eller lämpligt för barn och på vad som är en passande svårighetsgrad (Puurtinen 1997:322). Eftersom denna syn skiljer sig mellan olika samhällen

uppstår särskilda problem vid översättning av barn- och ungdomslitteratur. Det finns både företrädare som Klingberg, vilka förespråkar källtexttrogen översättning, och företrädare som Oittinen, vilka förespråkar en mottagarinriktad översättning (Albińska 2009/2010:229–231). Normalt sett anpassas dock texterna vid översättningen till målkulturen, vilket leder till en *acceptansinriktad* översättning (Puurtinen 1997:322).

Något som skiljer barn- och ungdomslitteraturen från övrig litteratur är att den utöver estetiska värden och underhållningsvärde även anses ha en didaktisk funktion. Böcker utvecklar läskunnigheten, men de är också ett verktyg för att lära ut omvärldskunskap, åsikter, värderingar och socialt accepterat beteende (Puurtinen 1998:2). Hur lättläst en text är kan i sig ge uttryck för ett samhälles värderingar. Enligt Puurtinen (1997:8) kan hög läsbarhet vara ett tecken på att man har låg tilltro till barns förmågor eller att man är mån om att bokens moral ska gå fram. Lägre läsbarhet kan tyda på en större tilltro till barns förmågor, men det kan också tyda på att man vill lära ut textförståelse genom att öka svårighetsgraden, något som dock inte har något stöd i hennes forskning. Tidigare var det vanligt att översättare anpassade böckerna så att karaktärerna handlade på ett sätt som stämde överens med föreställningen om lämpligt beteende i målkulturen, men idag blir detta allt mer ovanligt (Albińska 2009/2010:237). Samtidigt är det idag rekommenderat att hålla sig till målspråkets språkliga normer, vilket innebär att översättning av barn- och ungdomslitteratur i de flesta europeiska länder innebär mindre förändringar i bl.a. mängden upprepningar, interpunktion, meningslängd och syntax (ibid.:238–239).

Som tidigare konstaterats är adaption det som skiljer barn- och ungdomslitteratur från litteratur skriven för vuxna. Ett flertal forskare, däribland Klingberg (1986:62), konstaterar att det är viktigt att denna adaption bevaras vid översättning och att måltexten inte blir mer svårläst än källtexten. Det är vanligt att barnböcker kritiseras just för att översättningen är mer svårläst än originalet. Samtidigt påpekar Lathey (2006:7–8) att översättaren inte medvetet får förenkla språket vid översättning utan måste lita på att författaren har ett syfte med att introducera komplicerade ord och koncept.

Uttalanden om normer behöver dock, som Toury (1995:55) påpekar, inte hänföra sig till de normer som verkligen råder. Puurtinen (1997) visar i en studie att finska original börjat anpassa sig till den ökade svårighetsgraden i litteratur översatt från engelska, något som hon anser visa på att det kan råda olika normer för inhemsk och översatt litteratur och att den översatta litteraturen dessutom kan vara normbildande för den inhemska.

2.2 Högprestigelitteratur

Skillnaden mellan högprestige- och lågprestigelitteratur tar sig inte nödvändigtvis ett språkligt uttryck. Vilken litteratur som ses som kvalitativ bestäms enligt Lindung (1989:39–40) av det s.k. bildade kretsloppet, vilket utgörs av ledande författare, kritiker, utbildningsväsendet och en liten välutbildad läsarkrets. Högprestigelitteraturen motsvaras enligt Lindqvist (2002:58) av Lindungs kategorier klassiker och kvalitetslitteratur, medan lågprestigelitteraturen utgörs av underhållningsromaner och litterärt enklare romaner, samt Lindqvists eget tillägg seriebundna populärpocketromaner. Lindungs kriterier för att ett verk ska räknas som högprestigelitteratur är att författaren ska förekomma i normgivande litteraturhandböcker eller översikter över kvalitetslitteratur. Nyare författare som inte hunnit komma med i sådana förteckningar räknas in om de fått ett så pass positivt mottagande att de kan tänkas komma att ingå i framtida handböcker.

Självklart existerar prestige även i förhållande till översatt barn- och ungdomslitteratur: klassiker av H.C. Andersen och Lewis Carroll får ett annat mottagande än Gabi Adams serie om hästen Diablo. Däremot ses barn- och ungdomslitteraturen i sin helhet som ett lågprestigefält, något som bland annat tas upp av O'Connell (1999:210). Hon hävdar att denna litteraturform är kulturellt marginaliserad och inte förs in i litteraturkanon. Detta beror bland annat på att författarna ofta är kvinnor som skriver i sin roll som mödrar och lärare, något som i ett patriarkalt samhälle traditionellt inneburit en lägre status.

Det är med andra ord svårt att tillämpa Lindungs kriterier på boken i denna uppsats eftersom den dels är för ny för att tas upp i handböcker, dels tillhör en genre som traditionellt tillmätts låg status. I den mån högprestigelitteratur existerar inom barn- och ungdomslitteraturen vill jag ändå hävda att Susan Kreller bör räknas till denna. Hon har, som nämnts i 1.3, tilldelats Tysklands största pris för barn- och ungdomslitteratur, tilldelats författarstipendium och recenserats i dagspressen. Det är ett mottagande som, om hon skrivit litteratur för vuxna, antagligen hade kvalificerat henne för att omnämnas i handböcker om kvalitetslitteratur.

2.2.1 Översättning av högprestigelitteratur

Vilket litterärt fält en viss författare tillhör har visat sig vara av stor betydelse vid översättning. I sin avhandling *Översättning som social praktik* analyserar Lindqvist (2002) svenska översättningar av Toni Morrison och Harlequinserien *Passion* i syfte att utforska innebörden av översättning inom högprestige- och lågprestigelitteratur. Lindqvist (ibid.:219) kallar resultaten angående matrisnormen, där hon undersöker strykningar av makrosyntagmer, för undersökningens ”tydligaste och förmodligen mest generaliserbara resultat”. Högprestige-

översättarna strök endast 1 % av källtextens makrosyntagmer och vid intervjuer med översättarna framgår det även tydligt att de värdesätter respekt och ödmjukhet inför källtexten. Samtidigt pekar det faktum att harlequinöversättarna strök 21 % av makrosyntagmerna vid översättningen på att de inte respekterar textens fullständighet (ibid.:223). Lindqvist ser detta som en tydlig indikation på att översättaren inte arbetat *adekvansinriktat*, eftersom man anpassat sig efter förlagets matrisnorm som i detta fall är tydligt uttalad: varje verk ska kortas från de ursprungliga 180 sidorna till 160. Slutsatsen är alltså att författarens originalitet inte respekteras vid lågprestigeöversättning, utan att förutsättningen för valet av en text är att den representerar en särskild genre. Lindqvist (ibid.:221, 225) hävdar även mot bakgrund av sin undersökning att kompensationsstrategier som syftar till att bevara källtextens stil är ett generellt kännetecken för högprestigeöversättningen, medan obefintlig användning av kompensationsstrategier för att bevara källtextens stil kännetecknar lågprestigeöversättningen.

May (1997) undersöker och problematiserar i sin studie översättning av interpunktion i modernistisk litteratur. Hon undersöker översättningar till franska och ryska av högprestigeförfattarna Virginia Woolf och William Faulkner och hennes utgångspunkt är att den interpunktion som sträcker sig bortom språkets grammatiska regler är en viktig del av modernistiska författares stil (ibid.:5). May kommer i sin undersökning fram till att översättarna, oberoende av språk, tenderar att ändra interpunktionen inom de grafiska meningarna för att skapa tydlighet (ibid.:1). Det intressanta är att de trots detta är noggranna med att respektera den övergripande meningsstrukturen, oavsett om det rör sig om meningsfragment eller meningar som sträcker sig över hela sidor (ibid.:5). Detta visar att den grafiska meningen och dess avslutande punkt inom högprestigelitteratur verkar ha en sorts särställning i förhållande till annan interpunktion. Mot bakgrund av de tendenser gällande respekt inför författarens stil som observerats av Lindqvist (2002) är det mindre troligt att en liknande särställning kan observeras vid översättning av lågprestigelitteratur.

2.3 Polysystemteorier

För att undvika att begränsa undersökningen till en grammatisk och stilistisk analys av ett enskilt verk används polysystemteorier som en kontextualiserande ramverk för uppsatsen. Even-Zohars teorier om hur översättningsnormer varierar beroende på placeringen av den enskilda översättningen och översättningar i allmänhet i polysystemet kompletteras här med Tourys metod för extrahering av översättningsnormer.

2.3.1 Even-Zohar och översättningar som del av ett polysystem

Innan Even-Zohar introducerade sin polysystemteori hade översatt litteratur länge setts som oviktig i förhållande till det litterära systemet där litteratur, enligt strukturalisterna, blev del av ett socialt, kulturellt, litterärt och historiskt ramverk (Munday 2012:165). Even-Zohar (2005:42) utvidgade detta system till ett polysystem som består av flera överlappande system. Ett av alla dessa överlappande system är översatt litteratur.

En viktig poäng med hans teori är att systemen är hierarkiskt ordnade, men att denna hierarki inte är statisk utan dynamisk. Konservativ och innovativ litteratur är konkurrerande krafter som samexisterar och kan inneha både en hög och en låg position i det aktuella systemet vid olika tidpunkter. Synen på systemet som dynamiskt innebär även att översättningens roll är dynamisk. Översatt litteratur kan inta både en primär och en sekundär roll. Har den en primär roll, så är den med och formar polysystemets centrum, men om den har en sekundär roll har den inget större inflytande över centrum och kan även vara ett konservativt element som återskapar etablerade normer (Even-Zohar 2012:165). All översatt litteratur behöver inte heller inneha samma position. Even-Zohar nämner att källspråklitteraturens ställning kan avgöra om en översättning blir primär eller sekundär.

Enligt Even-Zohar påverkar det översatta verkets position i polysystemet översättningsstrategin. Har översättningen en primär position i systemet, kan översättaren förhålla sig friare till målspråkets litterära modeller och konventioner. Översättningen tenderar att vara adekvansinriktad och kan leda till att nya modeller skapas som både översättningar och original sedan reproducerar. Om översatt litteratur har en sekundär position tenderar översättarna istället att följa existerande modeller i målkulturen.

2.3.2 Toury och översättning som en normstyrd aktivitet

Toury bygger vidare på Even-Zohars polysystemteori och utvecklar framförallt studiet av normer i förhållande till textens placering i systemet. Toury (1995:56) ser översättning som en normstyrd aktivitet, där varje översättning tilldelas en position och funktion i målkulturens polysystem. Denna position påverkar vilken översättningsstrategi som tillämpas, vilket i sin tur styr måltextens slutgiltiga språkliga utformning (ibid.:13).

Begreppet *normer* syftar i Tourys terminologi på ”generella värderingar eller idéer som delas av en specifik grupp individer om vad som är rätt eller fel” (ibid.:55, översättning Lindqvist 2002:41) och de tjänar som instruktioner för sanktionerat beteende i givna situationer. Vilka normer översättaren följer är avgörande för vilken sorts ekvivalens den slutliga översättningen kommer uppvisa

(Toury 1995:61). Översättningsnormen kan variera från förlag till förlag, land till land, genre till genre och till och med från författare till författare. En översättare måste därför vara skicklig på att balansera de olika värdena och identifiera vilken norm hen bör följa för att översättningen ska sanktioneras. Det är just detta val och vilken frihet som finns inom normerna som undersöks i den aktuella uppsatsen.

Enligt Toury kan normer rekonstrueras genom att studera översättningar och de översättningslösningar en översättare använder sig av på regelbunden basis i en given kontext. Frekvensen av dessa lösningar kan användas för att gradera hur stark eller svag en viss norm är (ibid.:67–69). Det är fullt möjligt att bryta mot en norm vid översättning, men beroende på hur stark den brutna normen är resulterar detta i olika sanktioner, t.ex. att översättningen inte publiceras eller att den anses dålig (ibid.:55).

De normer som styr beslut som tas under översättningen och påverkar den slutgiltiga relationen mellan käll- och måltext kallas *operationella normer*. Toury (ibid.:58–59) delar upp de operationella normerna i *språkformsnormer* och *matrisnormer*. Språkformsnormer styr hur måltexten kommer formuleras på alla språkliga nivåer. Lindqvist (2002:44) påpekar att det kan handla både om generella lingvistiska normer och normer som är specifika för litteratur generellt, ett specifikt verk, en genre eller en speciell litterär teknik. Matrisnormer, som utgör fokus i denna uppsats, påverkar de val översättaren gör angående bevarandet av källtextens fullständighet vid översättningen. Detta omfattar sådant som utelämnningar, tillägg, omorganisering och manipulering av segmenteringen, men även huruvida det redovisas att någon av dessa förändringar skett. Operationella normer styrs i sin tur av den initiala normen, som betecknar det grundläggande valet mellan *acceptansinriktad* och *adekvansinriktad* översättning (Toury 1995:56–59). Den tidigare kännetecknas av anpassning till mål-språkskulturens normer och den senare av bevarande av källspråkskulturens normer. Dessa två bör ses som extrempoler på en skala, där översättningen aldrig kan vara fullständigt acceptabel eller adekvat, utan rör sig mellan mer och mindre av de båda.

Tourys (ibid.:65) metod för att studera normer utgår från att normer i sig inte är möjliga att studera utan måste studeras utifrån produkter som är ett resultat av normen. Dessa produkter kan vara en text eller något utanför texten, såsom teorier, kritik, preskriptiva uttalande etc. För att klargöra skillnaden i studiet av de båda kallar Toury (ibid.:65) dessa för *produkter* och *biprodukter*, och påpekar även att det inte nödvändigtvis går att likställa yttranden om normer med normer, eftersom uttalanden om normer dels är ofullständiga, dels kan ha andra syften än att beskriva dem (ibid.:55). Han är med andra ord tydlig med att han anser att det bästa sättet att studera översättningsnormer är att studera översättningar. Detta ställningstagande ligger till grund för analysen av de tidigare översättning-

arna i denna uppsats, eftersom de enligt Tourys teori är en mer tillförlitlig källa för studiet av normer än teoretiska uttalanden.

Munday (2012:172) kritiserar Toury för att begreppet *norm* är något oklart, eftersom det används som en deskriptiv analyskategori som studeras genom regelbundna val, samtidigt som han hävdar att normer har en preskriptiv funktion och styr översättarnas val. Jag anser att denna kritik är något obefogad, eftersom det inte finns någon motsättning mellan att studera normer via de val översättarna gjort och att anse att normerna har en preskriptiv funktion. Detta bör snarare ses som en förutsättning för Tourys metod. Däremot är begreppet *normer* fortfarande problematiskt, eftersom balansen mellan frihet och tvång är oklar. Översättare kan välja vilken norm de utgår från och vilka översättningsstrategier de tillämpar, men om valen går emot det förväntade kommer översättningen inte sanktioneras av andra. Normerna rymmer dessutom en viss frihet att välja mellan lösningar som sträcker sig från föredragna till tolererade. Detta leder till de till synes paradoxala uttalandena om att översättning styrs av normer samtidigt som översättare väljer översättningsstrategier. Det är viktigt att minnas att detta val aldrig är helt fritt, men att det samtidigt inte finns någon absolut sanning om vad som i varje enskilt fall är det korrekta valet enligt gällande normer.

3 Analys av normer i tidigare översättningar

I detta kapitel redovisas resultatet av analysen av den amerikanska (AmE) och danska (DK) översättningen av *Elefanten sieht man nicht*. Det första avsnittet (3.1) ger en översikt över de kvantitativa resultaten som visar på de båda översättarnas allmänna respekt för källtexten och deras allmänna förhållande till källtextens meningslängd. Därefter redovisas resultaten av den kvalitativa analysen av meningar som förkortats. I det andra avsnittet (3.2) redovisas de resultat som anses relevanta för eventuell språklig adaptation och i tredje avsnittet (3.3) de som anses relevanta för eventuell språklig purifikation. Varje underavsnitt börjar med en beskrivning av det fenomen som behandlas. Därefter beskrivs hur översättarna hanterat problemen genom ett exempel och en sammanfattning, först av den amerikanska översättarens hantering och sedan den danska. I exemplen i detta kapitel betecknas den tyska källtexten med a, den amerikanska måltexten med b och den danska måltexten med c. I samband med exemplen sammanfattas även kort hur segmentet behandlats av den andra översättaren. Båda huvudavsnitten avslutas med en diskussion om vilka normer som kan rekonstrueras ur resultaten och vad de har för relevans för min egen översättning. Alla segment som tas upp som exempel återfinns även i bilaga 1 och 2. Eftersom dessa bilagor innehåller upphovsrättsskyddat material ingår de inte i den elektroniskt publicerade versionen. För tillgång till dessa bilagor hänvisas till författaren. I vissa fall kompletteras exemplen med referenser till bilagorna, som då förkortas med B1 och B2.

3.1 Översikt över de kvantitativa resultaten

Den första delen i undersökningen visar hur stor respekt de olika översättarna har visat för författarens segmentering. Eftersom detta är en tydlig indikator för om texten behandlats enligt högprestige- eller lågprestigenormer, kommer resultaten i denna översikt utgöra utgångspunkt för stora delar av normanalysen. I tabell 1 framgår att de två översättarna arbetar enligt olika initiala normer. Medan AmE bevarar segmenteringen i endast 57% av fallen bevaras den i DK i 79 % av fallen:

TABELL 1. *Antal grafiska meningar i källtexten som återges med bevarad respektive förändrad segmentering i måltexterna. Procentandel inom parentes*

	<i>AmE</i>	<i>DK</i>
<i>Bevarad segmentering</i>	74 (57 %)	102 (79 %)
<i>Förändrad segmentering</i>	55 (43 %)	27 (21 %)

Detta resultat visar att den amerikanska översättaren använder sig av en mer *acceptansinriktad* strategi än den danska som har en mer *adekvansinriktad* strategi. Det är dock svårt att uttala sig närmare om orsakerna endast utifrån tabell 1.

För att få en bättre bild av hur den initiala normen tar sig uttryck i översättningen har översättningarna kategoriserats efter vilken typ av förändring som skett, vilket redovisas i tabell 2 nedan.

TABELL 2. *Förändringar i källtexternas segmentering efter typ. Procentandel inom parentes*

<i>Typ av förändring</i>	<i>AmE</i>	<i>DK</i>
<i>Uppdelning</i>	27 (39 %)	9 (30 %)
<i>Utelämning</i>	19 (27 %)	5 (17 %)
<i>Samordning</i>	7 (10 %)	4 (13 %)
<i>Tillägg</i>	14 (20 %)	10 (33 %)
<i>Omorganisering</i>	3 (4 %)	2 (7 %)
<i>Totalt antal förändringar</i>	70 (100 %)	30 (100 %)

I tabell 2 ser vi att den amerikanska översättaren framförallt ändrar segmenteringen genom att dela upp meningar (39 %) och i andra hand genom att utelämna information (27 %). Totalt står förändringar som kortar meningslängden för 66 % av förändringarna och sådana som ökar för 30 % i den amerikanska översättningen.

Den danska översättaren ändrar segmenteringen framförallt genom *tillägg* (33 %) och *uppdelning* (30 %). Till skillnad från den amerikanska översättningen, som hade en tydlig övervikt av förkortande strategier, har den danska översättningen en relativt jämn fördelning mellan sådana strategier som förkortar (47 %) och sådana som ökar (46 %) meningslängden.

Sammantaget visar tabell 1 och 2 att det är stor skillnad mellan de två översättningarna som analyseras, och trots att ingen av dem uppvisar några extremvärden är den amerikanska betydligt mindre adekvansinriktad än den danska. Ser man till de sorters förändringar som skett verkar åtminstone den amerikanska översättaren ha strävat efter att korta meningslängden. Eftersom

meningslängden är det som förväntats skapa en normkonflikt och inget tyder på att någon av översättarna strävat efter att förlänga texten kommer resten av analysen koncentreras till de meningar som ingår i de förkortande kategorierna *uppdelning* och *utelämning*.

3.2 Språklig adaptation

Adaptionsnormen, dvs. normen som vid översättning reglerar språklig anpassning till ungdomars begränsade kunskap och erfarenhet, är en av de två normer som framträder vid analys av förändringar i segmenteringen. I detta avsnitt redovisas de analysresultat som är relevanta för denna.

3.2.1 Meningslängd

Inom läsbarhetsforskningen har meningslängd länge varit en del av olika läsbarhetsmått. Forskarna är relativt eniga om att meningslängden är relevant för läsbarhet, men det är viktigt att tänka på att det bara är en av många aspekter (Lundqvist 1988:92). Trots att en lång mening med syntaktiskt djup och komplicerad meningsbyggnad med många inskjutna satser försvårar läsningen påpekar Lundqvist dessutom att korta meningar inte alltid är lösningen. Läsrytmen i texter med korta meningar kan försvåra möjligheten att överblicka och organisera innehållet. För att uppnå hög läsbarhet rekommenderas därför ofta variation. I *Oxford Dictionary of American Usage and Style* (Garner 2000 [www]) rekommenderar man att skribenter ska använda meningar på såväl 3 som 40 ord om de siktar på en genomsnittlig meningslängd på 20–25 ord.

Utöver läsbarhetsaspekten finns det en mängd undersökningar som belägger att det finns systematiska skillnader i meningslängd både mellan olika språk och olika texttyper. I samband med sina försök att anpassa *lix* till andra språk sammanställde Björnsson omfattande och högst jämförbara data för meningslängd i de fyra språk denna uppsats omfattar. Resultaten av några av dessa undersökningar sammanfattas i tabell 3:

TABELL 3. *Genomsnittlig meningslängd mätt i antal graford i uppsatsens fyra språk enligt Björnssons undersökningar*

<i>Meningslängd</i>	<i>Tyska</i>	<i>Engelska</i>	<i>Danska</i>	<i>Svenska</i>
<i>Skoltext 1974</i>	16,6	19,2	18,6	16,2
<i>Barn och ungdomslitteratur (1968b, 1969, 1968a)</i>	12	–	13	12
<i>Tidning 1979</i>	22	25	22	17

Även om dessa undersökningar inte ger helt entydiga resultat finns det två saker som är värda att lägga märke till. För det första verkar engelskan ständigt vara det språk som har längst meningar, medan svenskan alltid har kortast. För det andra är skillnaderna mindre inom barn- och ungdomslitteratur än i övriga texter.

Det är svårt att fastställa om skillnaderna beror på språkliga skillnader eller på skillnader i normer. Björnsson (1979:39) tar själv upp ett antal språkliga faktorer som påverkar den absoluta meningslängden. Bland dessa återfinns användning av sammansättning och om språket är analytiskt eller syntetiskt, där engelskan i båda fallen använder den mest ordrika lösningen. Björnsson (ibid.) hävdar att skillnaderna i *lix*, som är ett mått baserat på meningslängd och andel graford över sex bokstäver, grovt räknat består till hälften av språkliga skillnader och till hälften av andra skillnader. Detta kanske kan ge viss vägledning i analysen av meningslängdens betydelse för valet att förkorta i de två analyserade översättningarna.

Eftersom det är svårt att avgöra i varje enskilt fall om en *uppdelning* eller *utelämnning* beror på att översättaren anser att den ursprungliga meningen är för lång eller om det är andra omständigheter som orsakat förkortningen, är det viktig att kunna relatera de enskilda förändringarna till helheten. Innan vi går över till beskrivningen av de olika översättarnas val ges därför en översikt i tabell 4:

TABELL 4. *Andel meningar som förkortats utifrån meningslängd*⁹

	<i>Engelska</i>	<i>Danska</i>
<i>1–15 graford</i>	11 %	4 %
<i>16–30 graford</i>	35 %	15 %
<i>30 < graford</i>	88 %	21 %

Tabellen visar att den amerikanska översättaren förkortar så mycket som 88 % av de mycket långa meningarna och 35 % av de långa. Denna procentandel är betydligt lägre i den danska översättningen, men tabellen visar ändå att det är mer sannolikt att meningen förkortas ju längre den är. Ser man till värdena för de olika översättningarna visar det sig att alla meningar över 40 graford har förkortats i den amerikanska och alla över 52 graford i den danska översättningen.

⁹ Indelningen är baserad på Björnssons definition av korta och långa meningar (1968a:210). Den tredje kategorin är tillagd för att bättre kunna applicera definitionen på det undersökta materialet.

Nedan sammanfattas de båda översättarnas förhållande till meningslängd ihop med illustrerande exempel.

Den amerikanska översättarens val visar tydligt att hon velat korta meningslängden. Hon förkortar de tio meningar som har mer än 40 graford och av de 32 meningar som har över 25 graford förkortar hon alla utom sex. Exempel (1) är representativt för den amerikanska översättarens förhållande till meningslängd. Källtexten omfattar 47 graford och innehåller inga andra av de problem som i min analys visat sig resultera i ändrad segmentering. Den danska översättaren har dessutom bevarat segmenteringen. Den amerikanska översättaren har delat in meningen i tre grafiska meningar, en för varje huvudsats, och dessutom utelämnat delar av det subjektiva predikativet:

(1) Segment 92

- a. Er war sehr dick, sein Bauch wackelte in zwei gleich großen Ringen über der triefenden Hose, und ich konnte mir gut vorstellen, wie dieser Junge auf einem Klassenfoto aussehen würde, grimmig und stark und trotzdem so,¹⁰ als müsste er sich für alles Schlimme auf der Welt entschuldigen.
- b. He was very fat. His stomach drooped in two equal rings over the waist of his sopping-wet pants. I pictured how he would look in a class photo: grim, as if the weight of the world were on his shoulders.

Alla dessa tendenser återkommer i hela den amerikanska översättningen. Meningarna delas upp, även om det inte finns andra problem än meningslängden i dem. De delas ofta in i huvudsatser, men det är också vanligt att de delas in i syntaktiska meningar eller att bisatser görs om till huvudsatser i egna grafiska meningar. Utelämnningarna som görs är ofta betydelsebärande, som i utelämnningen av *stark* ('stark') i exempel (1). De kan dessutom vara betydligt längre än i exemplet ovan och omfatta hela satser (se t.ex. 10, B1). Det kan även vara rena implicitgöranden (se t.ex. 86, B1).

Som ett resultat av förkortningen är en genomsnittlig mening i den engelska texten 13,5 graford lång (översättningen i exempel (1) är representativ även här med ett genomsnitt på 13,3 graford), vilket är mer än tre graford kortare än källtextens 16,7, trots att engelska meningar tenderar att vara runt tre graford längre i Björnssons undersökningar. Även variationsbredden är mindre, och översättningens längsta mening är 48 graford lång, dvs. 24 graford kortare än den längsta meningen i källtexten.

Den danska översättaren har precis som den amerikanska kortat meningslängden, men hon är betydligt mer tillåtande och det föreligger ofta andra omständigheter som antagligen bidragit till att hon förkortat meningarna. Exempel (2) illustrerar hur den danska översättaren förhåller sig. Förutom att meningen är

¹⁰ "[...] och stark och ändå som om [...]" (min översättning)

72 graford lång föreligger två omständigheter som analysen visat föranleder förändrad segmentering: satsradningar och en metafor. I den amerikanska översättningen har meningen delats upp i fyra separata meningar. Den danska översättaren har delat meningen i två och utelämnat metaforen:

(2) Segment 6

- a. Auf der Rückseite stand Kühles Nass lockt Jung und Alt und Alfred Esser ist der neue Löschezugführer, und wenn man genau hinsah, stand da auch noch, dass mein Großvater zitterte,¹¹ die Überschriften wackelten wie Birkenzweige bei Windstärke fünf, nur dass wir an diesem Nachmittag gar keinen Wind hatten, die Sonne drückte uns auf die Gartenstühle und am Himmel waren bloß zwei, drei Kondensstreifen zu sehen, kleine Lackschäden am Dach dieses glühenden Tages.
- c. På bagsiden stod: Det kølige, våde element lokker unge og gamle, og Alfred Esser bliver den nye beredskabschef. Overskrifterne bevægede sig som birkegrene ved vindstyrke fem, bortset fra at det overhovedet ikke blæste den eftermiddag, solen pressede os ned i havestolene, og på himlen var der bare to, tre kondensstriber, små ridser i lakken oppe på taget af denne glohede dag.

Ett mer rättvisande exempel hade möjligtvis varit en mening där segmenteringen inte förändrats, men när den väl förändras är det under dessa omständigheter. Meningslängden hade kanske bevarats utan metaforen, och metaforen hade möjligtvis klarat sig i en enklare mening, men sammanfallet av dessa omständigheter gör att översättaren väljer att adaptera. Eftersom metaforen tas bort, så kan översättaren inte heller behålla satsradningen som följer eftersom den fungerar på grund av att den är en vidareutveckling av metaforen.

På grund av den förkortning som ändå förekommer är en genomsnittlig mening i den danska texten 15,9 graford lång, en minskning med 0,8 graford, jämfört med källtextens 16,7, som enligt Björnssons undersökningar inte beror på språkliga skillnader. Variationsbredden är också mindre, men inte mycket. Den längsta meningen är nämligen 66 graford lång, trots att källtextens längsta mening i exempel (2) ovan förkortats.

3.2.2 *Stilfigurer*

En stilfigur är ett språkligt element som skapar en stilistisk effekt (Stilfigur [www]). Att stilfigurer är en viktig del av stilen är därför svårt att förneka. Många stilfigurer är dock svåra att förstå; de kan bygga på kunskap och associationer som läsaren saknar och de kan riskera att tolkas bokstavligt. Klingberg

¹¹ "[...] och om man tittade noga, stod där också, att min farfar skakade [...]" (min översättning)

(1968:20) noterar även att användningen av liknelser, jämförelser och metaforer är lägre i adapterad text än i text för vuxna. I detta avsnitt visar exemplen även hur exemplen översatts i den andra undersökta översättningen, eftersom det är av viss relevans för ämnet.

Den amerikanska översättaren tenderar att prioritera läsbarhet framför bevarad segmentering i samband med stilfigurer. Exempel (3) illustrerar de val hon gjort. Berättaren använder sig av det idiomatiska uttrycket *Blicke bescheren* ('dra åt sig blickar') och lägger sedan till direktobjektet *meinen Vater* ('min pappa'), som inte är idiomatiskt i detta sammanhang. Den danska översättaren omformulerar meningen så att den ovanliga samordningen försvinner. Den amerikanska översättaren sätter istället punkt efter *Blicke* och upprepar subjekt, predikat och indirekt objekt i den nya meningen:

(3) Segment 1

- a. Die Sache, die im blauen Haus passiert ist, hat mir viele böse Blicke und meinen Vater beschert.
- b. What happened in the blue house brought me a lot of dirty looks. It also brought me my father.
- c. Det var mange, der så vredt til min far og mig på grund af det, der skete i det blå hus.

Detta resulterar i en normalisering där stilfiguren försvinner och den amerikanska versionen blir mer läsbar eftersom de olika elementen skiljs åt. Samtidigt bevaras mer av betydelsen än i den danska översättningen och de samordnade elementen finns kvar, även om parallellerna mellan dem är mindre tydliga.

Eftersom det är sällsynt att stilfigurer hamnar i konflikt med segmenteringen är detta det enda exemplet i analysmaterialet, men det är värt att notera att i exempel (4), där den danska översättarens beslut påverkar segmenteringen, har även den amerikanska översättaren offrat stilfiguren.

Precis som i den amerikanska översättningen prioriteras läsbarhet framför bevarad segmentering i samband med stilfigurer i den danska översättningen. Exempel (4) illustrerar hur översättarens förhållande till metaforer kan påverka segmenteringen. Meningen i fråga är samma som i exempel (2). Det är bokens längsta och den innehåller förutom en satsradning även en metafor. Metaforen består i att den tyska berättaren beskriver sin farfars skakningar som om de vore en rubrik i tidningen, men sedan låter läsaren förstå att den sista rubriken inte står utskrivnen utan kan utläsas utifrån hur de andra rubrikerna rör sig. Det är en ganska poetisk bild som kan vara svår att förstå, men samtidigt en typisk del av Krellers speciella stil. Den amerikanska översättaren skriver om meningen så samma situation beskrivs utan en metafor. Den danska översättaren utelämnar hela metaforen:

(4) Segment 6

- a. Auf der Rückseite stand Kühles Nass lockt Jung und Alt und Alfred Esser ist der neue Löschzugführer, und wenn man genau hinsah, stand da auch noch, dass mein Großvater zitterte, die Überschriften wackelten wie Birkenzweige bei Windstärke fünf [...] ¹²
- b. On the back page were the words Cool Waters Tempt Young and Old and Alfred Esser Appointed Chief of Fire Department. If you looked closely, you could see that my grandfather was trembling. The headlines quivered like birch leaves in a high wind [...]
- c. På bagsiden stod: Det kølige, våde element lokker unge og gamle, og Alfred Esser bliver den nye beredskabschef. Overskrifterne bevægede sig som birkegrene ved vindstyrke fem [...]

Utelämningen är endast stilistisk, eftersom det fortfarande med viss ansträngning går att utläsa att hennes farfar skakar.

Eftersom det är sällsynt att stilfigurer hamnar i konflikt med segmenteringen är detta precis som i föregående exempel det enda exemplet i analysmaterialet. Det är därför värt att notera att i exempel (3), där den amerikanska översättarens beslut påverkar segmenteringen, har även den danska översättaren offrat stilfiguren.

3.2.3 *Normer för språklig adaption*

Analysen av den språkliga adaptionen visar att båda översättarna valt att öka adaptionens graden i vissa avseenden, trots att Björnsson visat att källspråskulturens och målspråskulturens barn- och ungdomslitteratur uppvisar liknande adaptionens grader. Båda väljer alltså, tvärt emot Latheys rekommendationer, att förenkla språket, vilket innebär att texterna ger uttryck för andra normer än de hon förespråkar. Graden av adaption skiljer sig dock tydligt åt mellan den amerikanska och den danska versionen, och det verkar därför som om normen tillåter eller kräver mer adaption vid översättning till engelska än danska.

Den höga graden av adaption i den amerikanska översättningen kan mycket väl vara ett uttryck för att översättaren framförallt är mån om att bokens moral ska gå fram. Precis som nämnts i 2.1.2 kan hög läsbarhet enligt Puurtinen vara ett tecken på detta, och det faktum att boken behandlar ett så pass allvarligt ämne som barnmisshandel gör att det finns goda grunder att göra en översättning som fokuserar på detta.

¹² ”På baksidan [av tidningen] stod Kallt vatten lockar ung och gammal och Alfred Esser ny insatsledare, och om man tittade noga, stod där också, att min farfar skakade, rubrikerna svajade som björkkvistar vid vindstyrka fem [...]” (min översättning)

Att meningar i barn- och ungdomsböcker ska vara korta verkar, baserat på mitt material, vara en stark norm i USA, eftersom översättaren förkortat meningarna kraftigt trots att de språkliga skillnaderna talar för motsatsen. Denna norm ter sig betydligt svagare i Danmark, där det snarare verkar råda en mer allmän norm som säger att texten inte ska vara för svårläst, och att kortare meningar kan vara ett av flera sätt att uppnå detta. För att belägga om detta är allmänna tendenser krävs givetvis ett bredare material, men något som kan konstateras är att den danska översättarens hantering av texten visar att det på det stora hela är möjligt att behålla den avvikande meningslängden om andra delar av texten adapteras.

En förutsättning för att den amerikanska översättaren har kunnat genomföra sin omfattande förkortning av meningarna är att hon kunnat arbeta enligt en lågprestigenorm. Enligt Lindqvist (2002:223) är förutsättningen för valet av en text med låg prestige att den representerar en särskild genre; författarens originalitet behöver inte respekteras utan översättaren är fri att översätta verket enligt genrens konventioner. Detta förklarar varför en bok med ovanligt långa meningar enligt tyska mått mätt översätts till en bok som ligger runt genomsnittet enligt amerikanska mått. Eftersom den danska översättaren behandlat verket som en högprestigebook tillåts meningslängden avvika från genrens konventioner.

Det faktum att den amerikanska översättaren valt att utelämna betydelsebärande element visar att adaptationsnormen är starkare än de normer som förespråkar respekt för textens fullständighet. Detta verkar inte vara fallet i den danska översättningen, eftersom endast stilistiska drag utelämnas.

Behandlingen av stilfigurer ger ett något förvånande resultat, eftersom den danska översättaren, som annars i högre grad än den amerikanska bevarat utgångstextens stil, tillåter stora stilistiska förluster. Det är här det tydligast framgår att de danska normerna tillåter stilistiska förluster, och att det snarare handlar om ett principiellt beslut om vilka stildrag som varit viktigast att bevara än en ambition att bevara allt.

3.3 Språklig purifikation

Purifikationsnormen, dvs. normen som vid översättning reglerar språklig anpassning till vad som anses lämpligt för ungdomar, är den andra normen som framträder vid analys av förändringar i segmenteringen. I detta avsnitt redovisas de analysresultat som är relevanta i fråga om denna.

3.3.1 *Satsradning*

Satsradning innebär att två huvudsatser samordnas med komma men utan konjunktion. Som stilmedel kallas detta ofta för *asyndes* och är vanligt förekommande i många språk, men det är också ett omstritt ämne som ofta tas upp av preskriptiva grammatiker. I de fyra språk som är aktuella i denna uppsats varierar inställningen till fenomenet kraftigt, och rekommendationerna sträcker sig från grammatiska standardformuleringar till starka avrådanden.

Något som är talande för de språk som har en mer tillåtande inställning till satsradning är att de saknar ett ord för det. Detta gäller för det tyska språket, där olika standardverk utan reservationer ger rekommendationen att använda komma mellan huvudsatser som samordnas utan konjunktion (Duden 2007:514). I dessa fall är det andra språkliga medel som binder samman meningarna, exempelvis pronomen, upprepningar, adverb, antiteser och kiasmer (Wahrig 1999:401).

I danskan och svenskan är inställningen till satsradning väldigt likartad med den skillnaden att frågan är betydligt mindre kontroversiell i danskan. Medan svenskan har den etablerade termen *satsradning* och officiella rekommendationer om användningen, saknar danskan bådadera. Enligt de danska kommateeringsreglerna kan man sätta komma mellan huvudsatser om de hör tätt samman (Kommareglerne [www]). Det finns även något som kallas uppräkningskomma (dk. Oprensningskomma), vilket kan användas istället för de samordnande konjunktionerna *og*, *eller* och *men*, i synnerhet om satserna är form- eller innehållsmässigt likartade (Dansk Sprognævn [www]). Detta gäller även i svenskan (SRB 2011:334). Dansk Sprogenævn (Ågerup Jervelund, personlig kommunikation) får sällan frågor om satsradningar och har därför inte utfärdat några rekommendationer, men hävdar att de som ges i svenska *Språkriktighetsboken* även gäller i danskan. Den svenska språknämnden avråder där inte generellt från satsradningar (SRB 2011:334). Däremot förklarar man att det fungerar olika bra i olika sammanhang, både stilistiskt och grammatiskt. Anledningen till att en satsradning inte anses fungera kan vara antingen att den senare satsen inte ges tillräckligt självständig status eller att det är svårt att utläsa hur satserna hör ihop. Den första situationen hanteras genom att sätta ut ett större skiljetecken och den andra genom att använda en konjunktion eller skapa en bisats (ibid.:333). En satsradning är lämplig när den efterföljande satsen är en vidareutveckling av den föregående (t.ex. precisering eller förklaring, bakgrundsupplysning eller orsak) och vid beskrivning av statiska scener eller tillstånd. Mindre bra är satsradningen när den senare satsen anger en följd eller effekt av det som beskrivs i den första, eller om den beskriver ett linjärt händelseförlopp.

Precis som svenskan har engelskan ett ord för satsradning, nämligen *comma splice*. Till skillnad från satsradning ses *comma splice* som en sorts fel och rekommendationen är att åtgärda felet genom att använda ett stort skiljetecken, dit engelskan även räknar kolon, semikolon och tankstreck (Greenbaum & Nelson 2009:208). De påpekar även att detta fel ofta uppträder ihop med adverb, vilket visar att man i engelskan till skillnad från i tyskan inte anser att dessa kan ersätta en konjunktion. Det enda undantaget som tas upp är då meningarna är korta och har likartad struktur (ibid.:209). Trots det tydliga avståndstagandet i grammatikor används satsradning som stilistiskt medel i engelskspråkig skönlitteratur. Truss (2003:88) hävdar att det är författarens status som avgör om en satsradning är acceptabel. Medveten satsradning av en etablerad författare ses som positivt, lika medveten satsradning av en opublicerad skribent som en svaghet och omedvetna satsradningar som avskyvärt.

Sammanfattningsvis kan sägas att det i litterära sammanhang inte är obligatoriskt att åtgärda satsradningar i något av språken. Däremot är beslutet betydligt mindre kontroversiellt i vissa språk och vid vissa konstruktioner än i andra och det innebär att språkriktighetsnormer kan sättas i spel, speciellt om man ser översättningen som riktad mot barn. Under förutsättning att Truss uttalande stämmer kan hanteringen av satsradningar även ge en bild av hur översättaren ser på författarens position i det litterära systemet. I beskrivningen av översättarnas hantering av satsradningar nedan markeras satsradningar med | och de ställen i måltexten där källtexten innehöll en satsradning är understrukna.

Den amerikanska översättaren följer strikt de preskriptiva reglerna kring satsradningar i sitt målspråk. Av de 18 satsradningarna i källtexten bevaras inte någon i måltexten. Exempel (5) illustrerar hur detta förhållningssätt manifesterar sig i översättningen. Det finns 2 satsradningar i exemplet som är korrekta i tyskan tack vare användningen av adverbet *dann* ('då'). Båda satsradningarna är effekter av den första satsen, något som inte är lämpligt i svenska och danska. Den danska översättaren omformulerar den första satsradningen och sätter punkt innan den andra. Den amerikanska sätter punkt efter den första satsen och samordnar de andra huvudsatserna med en konjunktion:

(5) Segment 59

- a. Aber manchmal geht das alles nicht, | dann verschwimmen die Buchstaben, die man lesen wollte, oder sogar die, die man gar nicht geschrieben hat, | dann starrt man irgendwohin, auf das Papier oder auf eine Fliege an der Wand oder auf die nutzlose Küchenuhr, die es nicht für nötig hält, ihre Zeiger zu bewegen.
- b. [...] but sometimes you just can't. The letters begin to blur, and then you stare at a fly on the wall or the useless clock in the kitchen that can't even be bothered to move its hands.

Det förekommer flera gånger att den amerikanska översättaren sätter ut konjunktioner och små skiljetecken, men att sätta punkt är den absolut vanligaste lösningen och den används i 83 % av fallen. När andra skiljetecken används visar översättaren emellertid att hon gör skillnad på olika sorters satsradningar. I exemplet ovan är båda de ursprungliga satsradningarna problematiska enligt svenska rekommendationer, men med en punkt efter den första huvudsatsen förändras situationen. Det som blir kvar är två huvudsatser som är likartade till både form och innehåll, något som definitivt fungerar på svenska och med rätt översättning skulle kunna fungera på engelska. Undantaget för korta, likartade satser exemplifieras nämligen i Greenbaum och Nelson (2009:209) med en mening som trots allt innehåller satsförkortningar som ger en relativt komplex grammatisk struktur. Detta förklarar översättningen, där punkt används för mer tvivelaktiga och andra lösningar för mindre tvivelaktiga satsradningar, även om översättaren aldrig tar steget fullt ut och bevarar en satsradning.

Den danska översättaren har ett friare förhållande till satsradningar än den amerikanska, även med tanke på danskans svagare normer kring satsradning. Av källtextens 18 satsradningar har hon bevarat 12, men hon har även lagt till tre nya. Exempel (6) är talande för hur översättaren förhåller sig till satsradningar. Källtexten innehåller två satsradningar: den första är en utvidgning medan den andra är mer stilistiskt kreativ och inte tas upp i diskussionen om satsradningar. Den amerikanska översättaren har i första fallet lagt till ett tankstreck och i det andra en punkt. Den danska översättaren sätter punkt i de första satsradningen och behåller den andra, dessutom lägger hon till en ny satsradning däremellan:

(6) Segment 126

- a. Oder nein, er unterhielt sich ja gar nicht, | nur die Kinder sprachen und brüllten den Blick des Jungen nach unten, | Elefantenbaby, schrien sie, Elefantenbaby!
- c. Eller nej, han snakkede ikke med dem, slet ikke. Det var kun de andre børn, der talte og råbte, | drengen derimod så ned i jorden, | elefantbaby, råbte de. Elefantbaby!

Exempel (6) illustrerar översättarens fria förhållande till vad som är grammatiskt korrekt. Den satsradning som är accepterad på danska tas bort, medan den andra behålls. Även om den danska översättaren tar bort satsradningar verkar det med andra ord inte vara ett beslut relaterat till språklig korrekthet utan det har snarare stilistiska och pragmatiska grunder. Samtidigt kompenserar översättaren genom att lägga till nya satsradningar. Även om exempel (6) visar en satsradning som tagits bort genom att sätta punkt är detta inte lika vanligt i den danska som i den amerikanska översättningen. Istället sätts konjunktion ut lika ofta som punkt i de fall då den danska översättaren tar bort satsradningar.

3.3.2 *Meningsfragment*

Makrosyntagmer, textens minsta syntaktiskt självständiga enheter, kan indelas i fyra olika underkategorier. En av dessa är meningsfragment. Meningsfragment är en förkortad huvudsats som saknar finit verb och inte är ett utrop eller ett tilltal. I skrift utgör de dessutom en egen grafisk mening, vilket gör att man där kan skilja på äkta och oäkta meningsfragment. De äkta är syntaktiskt fristående från närmast föregående mening, medan de oäkta inte är det. Enligt Lagerholm (2008:122) är meningsfragment mycket vanliga i tal och talspråksnära prosa. Meningsfragment är också ett vanligt stilistiskt grepp. Eftersom de är korta och fragmentariska har de en tydlig inverkan på rytmen och kan användas för att sänka rytmen och skapa fokus.

Till skillnad från satsradning finns det inga större skillnader i inställningen till meningsfragment mellan de aktuella språken. Enkelt sammanfattat ses meningsfragment som ett fel om det är oavsiktligt, men inte som ett stilistiskt medel eller i återgivning av dialog (Garner 2000 [www]).

Den amerikanska översättaren både tar bort och lägger till meningsfragment, men det är en viss skillnad på meningarna. Exempel (7)–(8) illustrerar hennes val. I exempel (7) är den första meningen ett äkta meningsfragment. Båda de grafiska meningarna är placerade i ett eget stycke och på så sätt tydligt avgränsade från resten av texten. Den danska översättaren har behållit båda meningarna, medan den amerikanska utelämnar dem. Källtextmeningen i exempel (8) innehåller inga meningsfragment och den danska översättaren har bevarat segmenteringen. Den amerikanska översättaren har däremot skapat ett oäkta meningsfragment:

(7) Segment 56–57

a. Aber jetzt.

Jetzt war alles anders.¹³

(8) Segment 106

a. Bei manchen Leuten fielen solche Nasen nicht weiter auf, bei mir aber schon, weil ich so klein war.

b. On some people, a nose like mine may not have stood out, but on me, it did. First of all because I was short.

Precis som i exemplen ovan utelämnar översättaren de två äkta meningsfragmenten i analysmaterialet, medan hon lägger till ett antal oäkta meningsfragment. Med tanke på den omfattande uppdelningen av meningar i den amerikanska översättningen är det inte otänkbart att de tillkomna meningsfragmenten är ett misstag.

¹³ ”Men nu.

Nu var allt annorlunda.” (min översättning)

Den danska översättaren tar inte bort några meningsfragment men lägger däremot till några. Situationerna då meningsfragment läggs till är likartade och exempel (9) är därför talande för valen i förhållande till meningsfragment. Källtextmeningen innehåller en apposition som avskiljs från resten av meningen med kommatecken. I den amerikanska översättningen bevaras segmenteringen. Den danska översättaren byter kommatecknet mot punkt och skapar på så sätt ett öökta meningsfragment:

(9) Segment 98

- a. Es war sehr hübsch, und mein erstes Gefühl war Neid, Neid auf so ein hübsches Gesicht.
- c. Det var meget smukt, og min første følelse var misundelse. Misundelse på en med så smukt et ansigt.

Den enda skillnaden mellan meningarna är interpunktionen, och det verkar som att översättaren anser att den ursprungliga interpunktionen inte återspeglar intonationen och därför valt att använda ett större skiljetecken. Detta skulle kunna ses som en typ av kompensation, men eftersom meningsfragment är sällsynta i källtexten bör det kanske snarare ses som ett fall där översättaren ansett att ändringen är okontroversiell, eftersom den inte bryter mot författarens stil.

3.3.3 Talspråklighet

Talspråklighet kan manifesteras sig på många språkliga nivåer i en text. Exempel på talspråkliga drag är låg precision, låg syntaktisk komplexitet, expressivt och informellt språk, associativ disposition och fragmentariska meningar (Lagerholm 2008:190–191). De allra flesta talspråkliga drag är tillåtna i skrift, inte minst i skönlitteratur. Det finns dock en mängd starka skriftspråksnormer som översättare riskerar att följa även vid översättning av en text som med avsikt skrivits på ett talspråksnära sätt. I detta avsnitt beskrivs hur de båda översättarna förhåller sig till olika talspråkliga drag.

Talspråklighet framstår i den amerikanska översättningen som något som på flera sätt fått ge vika vid översättningen. Exempel (10) illustrerar hur talspråkligheten påverkas av den förändrade segmenteringen. Källtexten är kraftigt paratiktiskt och innehåller dessutom ett brott mot det förväntade sättet att organisera uppräkningslistor med *und* ('och') endast vid den sista delen enligt mönstret "x, y och z". Förutom att det är ett brott mot skrivreglerna ger detta enligt May (1997:11) effekten att varje nytt element kommer som en överraskning, som om berättaren inte tänkt ut berättelsen på förhand. Den danska översättaren bevarar detta talspråkliga drag. Den amerikanska översättaren sätter däremot punkt efter det andra elementet i uppräkningslistan och normaliserar den därmed:

(10) Segment 9

- a. Mein Großvater ließ seine Zeitung nicken und mein Vater brummte etwas, in dem »dreizehn«
vorkam und »alt genug«, und ich hätte am liebsten etwas Gemeines zurückgebrummt.
- b. Grandpa lowered his newspaper, and my father growled something that began with thirteen and ended with old enough. I would have liked to have grumbled something back at him [...].

Precis som i detta exempel är det oftast strategin uppdelning som leder till minskad talspråkighet i den amerikanska översättningen, men det förekommer även vissa utelämnningar (se t.ex. exempel (11)). Ytterligare en konsekvens av meningsförkortningen är att översättaren, när hon letat efter lämpliga sätt att förkorta meningarna, åstadkommit en mer logisk organisering av innehållet som minskar det talspråkliga intrycket. Det kan manifesteras sig i att meningar delats upp efter olika principer som hyperonymer och hyponymer (55, B1), argument och påstående (106–107, B1), eller, precis som i exempel (10), andra människors handlande och eget handlande.

Eftersom den danska översättningen är betydligt mer adekvansinriktad bevarar den även betydligt fler talspråkliga drag än den amerikanska. Trots detta finns det ett fåtal utelämnningar som innebär en minskad talspråkighet. Exempel (11) illustrerar denna tendens. Källtexten innehåller ett citat som på flera sätt bryter mot konventionerna och använder talspråkliga drag. Ett av dessa talspråkliga drag är satsen *damit das klar ist* (ung. 'det ska ni ha klart för er'). I ett indirekt citat är det nämligen ordagrant på ett sätt som gör att det närmast framstår som en blandning mellan direkt och indirekt anföring. Den amerikanska översättaren hanterar detta på samma sätt som den danska, nämligen genom att utelämna satsen:

(11) Segment 7

- a. [...] und [sie] sagte mit schmerzverzerrtem Gesicht, sie kann nie wieder zur Rückengymnastik gehen, damit das klar ist, denn die andern reden [...]
- c. [...] og [hun] sagde med et ansigtsudtryk, der var fortrukket i smerte, at nu kunne hun ikke længere gå til rygtræning, for de andre snakkede jo [...]

Trots att utelämnningar är ovanliga i den danska översättningen utelämnas denna sortens emfatiska talspråkliga element flera gånger (se även 128, B2) och det verkar därför som att översättaren anser att detta stildraget inte är lika viktigt att bevara som andra stildrag.

3.3.4 *Normer för språklig purifikation*

Analysen av den språkliga purifikationen visar att de två översättarna förhåller sig mycket olika till skriftspråkliga normer. Medan den amerikanska översättningen ständigt rättar sig efter normerna för vad som är korrekt, förhåller sig den danska översättaren mer fritt och skapar såväl satsradningar som meningsfragment.

Det är framförallt den amerikanska översättningen som innehåller medvetna eller omedvetna tendenser till språklig purifikation. Att just denna översättning visar dessa tendenser är inte oväntat. Översättningar har en sekundär roll i det engelskspråkiga litterära systemet, och enligt polysystemteorin är det inte ovanligt att översatt litteratur i denna position blir ett konservativt element som åter-skapar etablerade normer. Detta är egentligen samma sak som Truss uttrycker i sin beskrivning av vilka författare som kan använda satsradningar – det är en konstruktion som bara får användas av personer med en primär position i polysystemet. Det blir därmed tydligt att författaren inte anses ingå i den grupp som får bryta mot satsradningsnormen. Detta behöver dock inte innebära att Kreller inte är tillräckligt erkänd som författare, utan kan istället vara en konsekvens av att hon skriver för barn. Att återge satsradningar och meningsfragment står nämligen i konflikt med målet att lära ut goda skrivvanor till barn. Eftersom denna uppsats endast omfattar **en** bok går det inte att uttala sig om huruvida detta är en norm som gäller vid översättning av barn- och ungdomslitteratur till engelska i allmänhet, men det kan vara ett intressant ämne för framtida studier.

Förutom att visa på normer för språklig purifikation blir skillnaden mellan högprestige- och lågprestigeöversättning mycket tydlig i de beslut översättarna fattar. Den danska översättaren respekterar segmenteringen i högre grad än den amerikanska genom att i första hand använda konjunktioner och små skiljetecken. Hon kompenserar även genom att skapa nya satsradningar. Båda dessa strategier är sådant som lyfts fram av May (1997) och Lindqvist (2002) som typiska för högprestigeöversättningar. Den amerikanska översättaren ändrar segmenteringen även vid tillfällen då det hade varit möjligt att använda små skiljetecken och utelämnar meningsfragment som inte påverkar läsbarheten, vilket tydligt visar att hon varken respekterar segmenteringen eller stilen.

4 Diskussion av egen översättning

I detta kapitel presenteras och diskuteras delar av min egen översättning av *Elefanten sieht man nicht*. Det första avsnittet (4.1) sammanfattar de övergripande översättningsprinciper som jag valt att följa i arbetet. I det andra avsnittet (4.2) diskuterar och motiverar jag de val jag gjort som är relevanta för segmenteringen i översättningen mot bakgrund av den normanalys som redovisades i kapitel 3 och de översättningsprinciper jag själv satt upp för översättningen. I exemplen i detta kapitel betecknas den tyska källtexten med a och min översättning med b.

4.1 Övergripande översättningsprinciper

I min översättning eftersträvar jag att skapa högsta möjliga *adekvans* med hänsyn till normerna för översättning för barn och unga. Detta beslut grundar sig framförallt på att jag anser att boken uppfyller kriterierna för högprestigelitteratur och att källtextens stil därför, i den mån det är möjligt, bör bevaras i måltexten. Följande principiella beslut har tagits:

- Baserat på källtextanalysen kommer bevarandet av följande stilistiska värden att prioriteras: meningslängd, stilfigurer och talspråkighet.
- Med tanke på målgruppen måste hänsyn tas till läsbarhet. Adaptionsgraden bör, precis som i de tidigare översättningarna, inte minska
- Vid behov kompenseras för minskad läsbarhet genom förenkling av textbindning och syntaktisk komplexitet, eftersom dessa element kan ses som mindre viktiga delar av källtextens stil.
- Betydande stilistiska förluster måste kompenseras i linje med normerna för högprestigeöversättning.
- Inga språkliga justeringar görs i didaktiskt syfte, eftersom denna funktion inte överensstämmer med originalet.
- Grammatiskt korrekta tyska konstruktioner bör motsvaras av grammatiskt korrekta svenska för att undvika främmandegörande.

4.2 Segmentering i egen översättning

Analysen av de amerikanska och danska översättningarna visade att flera olika normer är verksamma. Båda översättarna adapterar i någon mån texten, men när det kommer till språklig korrekthet befinner de sig på olika ändar av skalan. Framförallt visar analysen att normerna är flexibla. Medan den amerikanska översättaren tar sig stora friheter med texten och skapar en tydligt *acceptansinriktad* översättning visar den danska att det är möjligt att bevara det mesta av källtextens speciella segmentering under förutsättning att andra delar av meningarna anpassas. Förutom att visa på hur flexibla normerna är har analysen belyst möjliga problemområden i källtexten, både rent språkliga skillnader och skillnader i styrkan i språkets grammatiska normer. Dessutom visar analysen på vissa oönskade konsekvenser som en förändring av segmenteringen kan föra med sig om översättaren inte är tillräckligt uppmärksam.

Av analysen framgick att ingen av översättarna har valt att bevara meningslängden i meningar med en längd över 52 graford. Jag kommer därför börja med att diskutera de två meningar som är längre än så.

Exempel (12) innehåller flera faktorer som tenderar att leda till att översättarna förändrar segmenteringen. Källtexten är 72 graford lång och innehåller två satsradningar och en metafor. I den amerikanska översättningen omformuleras den lätt så att metaforen blir till en vanlig miljöbeskrivning och den delas upp i fyra grafiska meningar, en för varje huvudsats (6, B1). I den danska översättningen delas källtextmeningen upp i två grafiska måltextmeningar och metaforen utelämnas medan en av satsradningarna bevaras (6, B2). Jag har valt att behålla alla de problematiska elementen i källtexten utom den första satsradningen, som jag åtgärdat genom att sätta ut konjunktionen *för*:

(12) Segment 6

- a. Auf der Rückseite stand Kühles Nass lockt Jung und Alt und Alfred Esser ist der neue Löschezugführer, und wenn man genau hinsah, stand da auch noch, dass mein Großvater zitterte, | die Überschriften wackelten wie Birkenzweige bei Windstärke fünf, nur dass wir an diesem Nachmittag gar keinen Wind hatten, | die Sonne drückte uns auf die Gartenstühle und am Himmel waren bloß zwei, drei Kondensstreifen zu sehen, kleine Lackschäden am Dach dieses glühenden Tages.
- b. På baksidan stod det *Kallt vatten lockar gammal som ung* och *Alfred Esser ny chef över brandstyrkan*, och tittade man riktigt noga stod det också att farfar skakade, för rubrikerna svajade som björkkvistar vid vindstyrka fem trots att det inte blåste den där eftermiddagen, l solen tryckte ner oss i trädgårdsstolarna och på himlen syntes bara två eller tre kondensstrimmor, små repor på taket till en strålande dag.

Även om den första satsradningen är en utvidgning som inte är olämplig i svenska språket är konjunktionen motiverad eftersom meningen i övrigt är så pass avancerad. Att förtydliga sambandet mellan meningarna med en konjunktion ökar läsbarheten och kompenserar i viss mån för den långa grafiska meningen genom tydligare textbindning. Att skapa en ny mening, samtidigt som metaforen behålls, skulle innebära att det blir svårare än tidigare att tolka meningen, eftersom satsens status då skulle bli allt för självständig.

Den andra satsradningen, som även behållits av den danska översättaren, är ett svårt fall. Satsen verkar vara tätt knuten till bisatsen innan och fungerar som en utvidgning av väderbeskrivningen, men i källtexten är det inga bisatser. En orsak till att källtexten inte använder sig av bisatser kan vara att den tyska ordföljden då kräver att verbet placeras sist, något som förändrar informationsstrukturen och försvårar texten. Eftersom detta problem inte uppstår i svenskan vore det möjligt att översätta alla tre satserna som bisatser enligt exempel (13):

(13) Segment 6

- a. [...] nur dass wir an diesem Nachmittag gar keinen Wind hatten, | die Sonne drückte uns auf die Gartenstühle und am Himmel waren bloß zwei, drei Kondensstreifen zu sehen, kleine Lackschäden am Dach dieses glühenden Tages.
- b. [...]trots att det inte blåste den där eftermiddagen, att solen tryckte ner oss i trädgårdsstolarna och det på himlen bara syntes två eller tre kondensstrimmor, små repor på taket till en strålande dag.

Detta ger dock en helt annan rytm åt måltexten än källtexten, där mindre betoning läggs på varje enskilt element i miljöbeskrivningen. För att inte avvika allt för mycket har jag därför valt att behålla satsradningen trots att dess adaptiva funktion går förlorad på svenska.

Den näst längsta meningen uppfyller även den flera av kriterierna för att översättarna ska ändra segmenteringen. Förutom att den är 58 graford lång innehåller den ett stilistiskt markerat citat och en satsradning. Den amerikanska översättaren har delat upp källtextmeningen i två grafiska meningar, en för varje syntaktisk mening, lagt till bisatsinledaren *that* och utelämnat ”damit das klar ist” (7, B1). Den danska översättaren har lagt till bisatsinledaren *at* och utelämnat samma sats som den engelska (7, B2). Jag har valt att precis som de andra översättarna lägga till konjunktionen *att*, men har till skillnad från dem valt att behålla övriga element:

(14) Segment 7

- a. Und als meine Großmutter nach etwa fünfzig Umdrehungen merkte, dass wir ihr das Rühren in der Kaffeetasse nicht mehr glaubten, hielt sie den Löffel an und sagte mit schmerzverzerrtem Gesicht, sie kann nie wieder zur Rückengymnastik gehen, damit das klar ist, denn die andern reden, Sigrun redet, Trautchen, sogar Hilde, die sie immer mit dem Auto abgeholt hat.
- b. Och när farmor efter runt femtio varv märkte att vi inte längre trodde på att hon rörde om i kaffet slutade hon och sa med ett ansikte som var förvridet av smärta att hon kan aldrig mer gå på ryggymnastiken, bara så ni vet, för de andra pratar, Sigrun pratar, Trautchen, till och med Hilde, som hon alltid har skjutsat.

Som den likartade hanteringen i de båda andra översättningarna visar är beslutet att sätta ut en bisatsinledare innan anföringen främst ett pragmatiskt beslut. Källtextens citatteknik är stilistiskt markerad på så sätt att det är en indirekt anföring, men berättaren ändrar varken tempus eller ordföljd, utan endast det personliga pronomenet. Hon använder inte heller konjunktiv, något som i tyskan är nästintill obligatoriskt när bisatsinledare saknas. Detta är ytterligare något som man normalt anpassar i indirekta citat, och just det faktum att det är möjligt att utelämna bisatsinledaren genom att använda konjunktiv gör att denna mening fungerar på tyska men inte på svenska, där det inte är möjligt att utelämna bisatsinledaren.

Övriga ändringar som gjorts i de båda andra översättningarna är däremot inte obligatoriska, och eftersom de inte stämmer överens med mina översättningsprinciper har jag inte gjort liknande ändringar. Både den amerikanska och den danska översättaren har normaliserat citatet genom att ändra tempus på verbet till preteritum. Eftersom huvudsatsordföljd vid indirekt anföring är talspråklig om den inledande satsdelen är ett subjekt, har den danska översättaren även ändrat ordföljden så att den första satsdelen är ett adverbial (Andersson 1988 [www]). Dessa förändringar kan ses antingen som *adaptation* eller grammatisk normalisering i didaktiskt syfte. Eftersom jag bestämt mig för att inte göra några språkliga förändringar i didaktiskt syfte, så är det framförallt *adaptationen* som är intressant att diskutera. Med tanke på att det som adapterats är ett talspråkligt drag som målgruppen kan förväntas vara välbekant med, ser jag ingen anledning att adaptera varken ordföljd eller tempus i detta fall. Användningen av huvudsatsordföljd och presens påminner dessutom så mycket om ett direkt citat att den mening som översättarna i analysen utelämnar inte sticker ut särskilt mycket utan blir ytterligare ett sätt att förstärka känslan av direkthet i anföringen.

Utöver meningslängden visade sig skillnader i normerna kring satsradning spela stor roll för beslutet ifall segmenteringen ska respekteras eller inte. Eftersom jag principiellt strävar efter att respektera källsegmenteringen har jag, där det varit lämpligt, som i exempel (12) ovan, valt att lägga till en förtydligande

konjunktion hellre än att ändra segmenteringen. För att undvika att bevara sådant som inte är relaterat till Krellers personliga stil har jag dock, till skillnad från den danska översättaren, valt att ändra segmenteringen i meningar där satsradningen varit möjlig i källtexten på grund av språkliga skillnader mellan svenskan och tyskan. Ett exempel på detta är (15). Den tyska meningen innehåller två satsradningar som är grammatiska i tyskan, eftersom satserna samordnas med adverbet *dann* ('då'). Upprepningen av *dann* kan dessutom ses som ett stilistiskt drag i källtexten. Den amerikanska översättaren har tagit bort upprepningen och båda satsradningarna, den första genom att sätta punkt och den andra genom att lägga till konjunktionen *and* (59, B1). Den danska översättaren har tagit bort upprepningen och behållit den första av satsradningarna men satt punkt innan den andra (59, B2). Jag har valt att sätta punkt efter den första satsen och bevara den andra satsradningen:

(15) Segment 59

- a. Aber manchmal geht das alles nicht, | dann verschwimmen die Buchstaben, die man lesen wollte, oder sogar die, die man¹⁴ gar nicht geschrieben hat, | dann starrt man irgendwohin, auf das Papier oder auf eine Fliege an der Wand oder auf die nutzlose Küchenuhr, die es nicht für nötig hält, ihre Zeiger zu bewegen.
- b. Men ibland går det inte. Då flyter bokstäverna ihop, de man tänkt läsa eller inte ens skrivit än, | då stirrar man rakt framför sig, på pappret eller på en fluga på väggen eller på den värdelösa kösklockan som inte tycker det är så viktigt att flytta på visarna.

Enligt svenska normer är detta en mindre lämplig satsradning där de radade satserna blir för osjälvständiga, eftersom den andra och tredje satsen är en effekt av den första. Detta löser jag genom att sätta ut punkt, eftersom problemet inte är att sambandet mellan meningarna är otydligt. Satsradningen mellan den andra och tredje satsen är däremot acceptabel, eftersom satserna är lika både till form och innehåll. Sammantaget gör jag här samma *uppdelning* som i den amerikanska översättningen, som i högre grad än den danska tagit hänsyn till satsradningens art i behandlingen av satsradningar. På grund av att frågan om satsradning uppmärksammas mer i Sverige än Danmark ser jag det som motiverat att följa reglerna för vad som anses korrekt i svenskan, i synnerhet när källtexten följer tyskans regler. Bevarandet av den andra satsradningen innebär dessutom att jag, till skillnad från de andra översättarna, även kunnat bevara upprepningen i källtexten.

Förutom satsradningen är meningen i exempel (15) både lång (52 graford) och rik på bisatser (totalt 4). Det är tydligt att detta har setts som ett problem vid översättningen, eftersom den amerikanska översättaren utelämnat de två relativa

¹⁴ "[...] rent av de, som man [...]" (min översättning)

satserna i den första syntaktiska meningen (se 59, B1) och den danska valt att sätta punkt efter den första satsradningen snarare än att åtgärda satsradningen med andra medel (se 59, B2). För att bevara upprepningen, det mesta av meningslängden och ändå öka adaptationsgraden något, har jag utelämnat de ord som är understruken i (15a) och på så sätt samordnat de två syntaktiska bisatserna till en syntaktisk bisats med gemensamma element. Lite av betoningen som *sogar* ('rent av') ger åt den andra bisatsen försvinner visserligen, men det sker ingen stilistisk förlust, och meningen vinner tillräckligt mycket i adaptationsgrad för att förändringen ska kännas befogad. Det *ens* som fortfarande finns kvar har en liknande funktion, och förhoppningsvis gör det att orimligheten i att oskrivna bokstäver flyter ihop fortfarande går fram.

Något som i analysen visade sig vara vanligt i den danska översättningen var stilistiska kompenationer. I exempel (16) innehåller källtexten en satsradning. Den amerikanska översättaren sätter punkt mellan huvudsatserna (99, B1) och den danska översättaren behåller satsradningen (99, B2). Jag har valt att behålla satsradningen och dessutom skapa ytterligare en satsradning:

(16) Segment 99

- a. Ich stellte mir dieses Gesicht in der Schule vor, froh umzingelt von anderen Gesichtern, überall Freundinnen und gemeinsame Hofpausen und erste Liebesbriefe, | ich stellte mir vor, wie beliebt und gar nicht unsichtbar dieses Gesicht in der Schule war.
- b. Jag föreställde mig det där ansiktet i skolan, glatt omringat av andra ansikten, | överallt såg jag vänner och gemensamma raster och de första kärleksbrevet, | jag föreställde mig hur älskat och inte det minsta osynligt det där ansiktet var i skolan.

Den extra satsradningen tillkommer, eftersom jag valt att göra om en nominalfras till en sats. Även om anledningen var att jag ville behålla en normal ordföljd, och samtidigt undvika att förstöra rytmen och lägga för stor vikt på första ordet med staplingen av betonade stavelser i "vänner överallt", var analysen viktig vid detta beslut. I en annan sorts text hade satsradningen inneburit att satsen vore olämplig, men i denna text där satsradningar utgör en stor del av stilen finns goda anledningar att kompensera för de stilförluster som skett i andra sammanhang. Jag har däremot inte lagt till några meningsfragment i den svenska texten eftersom jag inte heller tagit bort några.

Ett annat mönster som visade sig i analysen av segmenteringen var översättarnas avvägningar mellan stil och adaptation. Vissa av förändringarna, som utelämnandet av de stilistiskt viktiga och lättlästa meningsfragmenten i 52 och 56, står uppenbart i konflikt med mina översättningsprinciper. Andra, som segment 6 som diskuteras i exempel (12) ovan, har en större inverkan på läsbarheten och har krävt vissa anpassningar. Exempel (17) är hämtat från bokens inledande mening. Som just första mening spelar den en extra viktig roll i att

introducera läsaren till boken, och det blir då extra viktigt att bevara stilen. Detta innebär samtidigt en stor utmaning, eftersom läsaren inte heller får avskräckas. I exempel (3) såg vi att båda översättarna adapterat översättningen och att den amerikanska översättaren även ändrat segmenteringen. Min strategi liknar den amerikanska översättarens, med den skillnad att segmenteringen bevarats:

(17) Segment 1

- a. Die Sache, die im blauen Haus passiert ist, hat mir viele böse Blicke und meinen Vater beschert.
- b. Det som hände i det blå huset lockade till sig många dömande blickar och min pappa.

Till skillnad från i källtexten kollokerar verbet i min översättning både med animata och inanimata objekt, här det inanimata objektet *blickar*, och det är på så sätt lite av en normalisering. Samtidigt är samordningen av de två ganska olika objekten fortfarande oväntad och segmenteringen bevarad. Översättningen av *Blicke bescheren* ('dra åt sig blickar') till *locka till sig blickar* är även det ett försök att bevara lite av den stil som finns i källtexten. Utanför idiommet har ordet *bescheren* betydelsen 'ge' eller 'skänka', något som ger positiva konnotationer, trots att det som beskrivs är väldigt negativt. Därför använder jag *locka till sig*, som snarare används för positiv uppmärksamhet än den negativa som åsyftas här. Med denna översättning anser jag att jag nått en adaptationsgrad som liknar den ursprungliga men är en aning högre tack vare normaliseringen.

Eftersom jag till skillnad från den amerikanska översättaren inte valt att förkorta meningar är de flesta problem relaterade till talspråkighet inaktuella i min översättning. Det händer dock att jag gör *utelämningar* som resulterar i att texten blir mer implicit, även om dessa inte sker i syfte att förkorta meningarna. Exempel (18) illustrerar de situationer där jag valt att göra utelämningar. Meningen innehåller ett adverbial som den amerikanska översättaren utelämnat (124, B1) och den danska översättaren behållit (124, B2). I min översättning har jag utelämnat adverbialet:

(18) Segment 124

- a. Die linke Seite ihres Pullovers war nass, das Gelb sah an dieser Stelle¹⁵ grün und müde aus.
- b. Den vänstra sidan av hennes tröja var blöt, den gula färgen såg grönaktig och livlös ut.

Adverbialet i källtextmeningen är placerat mellan predikatet och ett subjektivt predikativ, en plats som, om den i svenskan fylls av ett annat satsled än satsadverbial, tenderar att göra texten svårläst. Adverbialet måste därför placerat i

¹⁵ "[...] på detta ställe [...]" (min översättning)

början eller slutet av satsen, men när det flyttas får det ett annat informationsvärde. Jag har därför valt att ta bort adverbiallet på de två ställen i texten där denna konflikt uppstår, eftersom dess innebörd ändå framgår explicit och jag anser att det förändrade informationsvärdet gör mer skada än adverbiallet gör nytta. Liknande utelämnning förekommer dessutom även i den amerikanska översättningen (se 53 och 124, B1).

Totalt sett innebär de tillämpade översättningsprinciperna att segmenteringen bevarats i 95 % av alla källtextens segment. Av de sex segment som har förändrad segmentering är hälften av förändringarna *tillägg* och övriga redovisas i exempel (18) och (15). Analysen av de översättningsnormer som tillämpats i tidigare översättningar tyder på att de principer som tillämpats när det kommer till segmenteringen inte bör ligga i konflikt med normer för översättning av barn- och ungdomslitteratur. Om översättningen bryter mot dessa översättningsnormer på andra områden, ger denna uppsats inte tillräckligt med belägg för att uttala sig om, men undersökningen tyder trots detta på att det är fullt möjligt att behålla ett stildrag som tydligt står i konflikt med konventionerna för ungdomslitteratur, även om texten kan behöva anpassas på andra sätt.

5 Sammanfattning och slutsatser

I denna uppsats har jag sökt svaret på frågan om vad det finns för utrymme att bevara stilen i allmänhet – och den avvikande segmenteringen i synnerhet – vid översättningen av den tyska ungdomsromanen *Elefanten sieht man nicht*: en bok inom en lågprestige-genre skriven av en prisbelönt författare och vars målgrupp inte riktigt är barn men inte heller vuxna. För att besvara frågan har jag analyserat segmenteringen i delar av den amerikanska och den danska översättningen av det tyska originalet enligt Tourys metod för att extrahera översättningsnormer (Toury 1995).

I den amerikanska översättningen bevaras segmenteringen endast i 57 % av segmenten. Den är *acceptansinriktad* och verkar i huvudsak följa normer för barn- och lågprestigelitteratur. De normer för barnlitteratur som var tydligast var normer för didaktik och *adaption*. Grammatiska tveksamheter som satsradningar och meningsfragment återgavs inte, och de långa källtextmeningarna delades upp i logiska enheter. Trots att engelskan normalt sett har längre meningar än tyskan sjönk den genomsnittliga meningenslängden från 16,7 till 13,5 graford. Lågprestigenormerna visade sig framförallt i det fria förhållandet till verkets stil. Egenheter som satsradningar, meningenslängd, meningsfragment och stilfigurer slätades ut eller anpassades till målspråkets normer. Det förekommer inga kompensationer för stilistiska förluster. Det var även tydligt att författaren inte respekterade verkets fullständighet utan tillät sig att göra *utelämnningar* där det tycktes lämpligt.

I den danska översättningen bevaras segmenteringen i 79 % av fallen. Översättningen är i huvudsak *adekvansinriktad* och följer framförallt normer för översättning av högprestigelitteratur, även om vissa val visar på normer för översättning av barnlitteratur. Det som pekar på att översättningen gjorts enligt normer för högprestigelitteratur är att översättaren, trots att meningenslängden går emot normen för barnlitteratur, har relativt hög respekt för segmenteringen i källtexten. När anpassningar görs kompenseras dessa dessutom ofta i form av nya satsradningar och meningsfragment på andra platser i texten. Normerna för barnlitteratur visar sig i översättarens tendens att korta de allra längsta och mest komplexa meningarna. Som ett resultat av detta innehåller en genomsnittlig mening 15,9 graford istället för 16,7 som i källtexten. Det verkar dessutom som att översättaren ansett det nödvändigt att normalisera några av de svåra stilfigurerna i källtexten för att öka läsbarheten.

Analysen visar att det finns goda möjligheter att bevara källtextens stil utan att bryta mot gällande normer. Jag valde därför att översätta relativt adekvansinriktat, men att samtidigt försöka adaptera de delar av texten som inte var utmärkande för källtextens stil. Detta gjorde jag för att försäkra mig om att måltexten inte skulle få en lägre adaptionsgrad än källtexten, eftersom båda de analyserade måltexterna har en högre adaptionsgrad. I min översättning har 95 % av de grafiska meningarna kunnat översättas med bevarad segmentering, och i de fall där segmenteringen ändrades rörde det sig framförallt om språkliga och pragmatiska skillnader. I min översättning utgick jag från normer för översättning av högprestigelitteratur, men anpassade strategierna något efter de normer för översättning av barn- och ungdomslitteratur som rör adaption.

Även om den valda översättningsstrategin mot bakgrund av analysen borde fungera i Sverige är den inte ett självklart val. Analysen visade att översättarna måste tänka på adaptionsgraden och ibland kan behöva kompensera för svåra element i källtexten. En mer adapterad översättning med förkortad meningslängd skulle innebära att texten är lättare att ta till sig och den skulle möjligtvis kunna tilltala en större läsarkrets. Detta är ett argument som inte är helt oväsentligt vid översättning till ett mindre språk med färre potentiella läsare. En adaption av stilfigurer, likt den som den danska översättaren använder, skulle antagligen ge ett bättre flyt i texten och lägga ett större fokus på vad som berättas. Det är dock viktigt att inte normalisera för mycket av stilen. Bokens tema och handling är nämligen inte i sig unika utan hämtar sitt läsvärde från sättet som historien berättas på. Även om högre adaptionsgrad och stilistisk normalisering vore godtagbart, och till och med kan medföra vissa fördelar, är det svårare att tänka sig att vissa av de mer extrema acceptansinriktade strategierna i den amerikanska översättningen skulle fungera i ett svenskt sammanhang. Den låga respekt för källtexten som krävs för denna sorts anpassning kräver antingen att författaren inte har någon högre status eller att översatt litteratur har en sekundär position i polysystemet. Ingen av dessa kriterier är uppfyllda i Sverige, där ungdomslitteraturen till hög grad består av översatt litteratur och närheten till Tyskland gör det svårt att ignorera Krellers status som författare.

Materialets begränsade omfång gör det svårt att uttala sig om hur representativ denna fallstudie är för översättningen av ungdomsböcker i allmänhet. Skillnaderna mellan språken motsvarar rådande forskningsläge inom polysystemteorin, och det är svårt att uttala sig om ifall de två analyserade översättningarna hade kunnat publiceras i varandras land. Jag anser dock inte att det finns fog för att utesluta denna möjlighet utan vidare studier, eftersom den låga status barn- och ungdomslitteratur tillmäts kan innebära att översättarna har större frihet vid sådan översättning än vid översättning av litteratur för vuxna. Det min uppsats ändå visar är att det är möjligt att behålla viktiga stildrag vid översättning av ungdomslitteratur, även om de tycks stå i konflikt med den ad-

aptation som utgör själva grundstenen i genren. Den höjda adaptationsgraden i de två analyserade översättningarna kan även tyda på att det är svårare att bryta mot adaptationsnormen i barn- och ungdomslitteratur som översättare än som författare.

I denna uppsats har jag valt att utgå från Tourys teori och undersöka normer genom studier av översättningsprodukten snarare än genom uttalanden om översättningsnormer. Metoden ger en mer nyanserad bild av hur de översättningar som publiceras verkligen ser ut, som på vissa punkter skiljer sig från den idealbild som kan skönjas i uttalanden om översättning. Den ger därför en tydlig bild av vad som faktiskt sanktioneras av förlagen. Samtidigt är metoden problematisk på så sätt att förutsättningarna vid produktionen av översättningen påverkar slutprodukten.

En kvalitativ analys riskerar att tillmäta slumpartade beslut ett tydligt syfte och det finns risk att normer extraheras som inte i sig är sanktionerade. Jag har därför fått tillämpa viss försiktighet i samband med min egen översättning. Min metod tar inte heller hänsyn till vilket mottagande översättningarna fått. Det enda belägget för att de följer normerna är på så sätt att de publicerats, något som ger en allt för onyanserad bild för att uttala sig annat än på ett generellt plan. Det är möjligt att en metod som inkluderar studie av recensioner och dylikt hade visat att någon av översättningarna ändå bröt mot normerna för mycket. Eftersom nyanserad översättningskritik i samband med recensioner fortfarande är väldigt ovanlig, är emellertid utgivningen som sanktionering av de tillämpade normerna det bästa alternativet i allt annat än specialfall.

I den aktuella undersökningen har endast en aspekt av översättningen av ungdomslitteratur undersökts. Resultaten tyder dock på att de aspekter som anpassats enligt tidigare undersökningar av barn- och ungdomslitteratur inte anpassas vid översättning av ungdomslitteratur. Vidare forskning där ungdomslitteratur skiljs från barnlitteratur är därför önskvärt, inte minst när det kommer till adaptationsgraden. Analysen av tidigare översättningar visade också att normen främjar ökad adaptation framför minskad adaptation. Vidare forskning behövs för att fastställa om detta kan ses som en stark norm inom översättning av ungdomslitteratur som bryter mot delar av normen, eller om det endast är en manifestation av de allmänna tendenser till standardisering i översättning som bland annat Toury (1995:267–274) anat i sina studier. Den amerikanska och danska översättningen av *Elefanten sieht man nicht* skiljer sig även åt på det sättet att den ena placerats i målspråkskulturen genom byte av platsnamn och namn på rollfigurer, medan den andra inte genomgått några liknande förändringar. Det vore därför även intressant att undersöka hur vanligt detta är i ungdomslitteratur och var gränsen verkar gå för när översättarna anser det vara lämpligt att omplacera berättelsen, på det sätt som är vanligt i barnböcker, och

när det anses lämpligt att låta berättelsen utspela sig i ett land annat än det läsaren bor i.

Referenser

Primärmaterial

- Kreller, Susan 2016 [2012]. *Elefanten sieht man nicht*. Hamburg: Carlsen Verlag.
- Kreller, Susan 2015. *You can't see the elephants*. Översättning av Elizabeth Gaffney. New York: G. P. Putnam's Sons.
- Kreller, Susan 2015. *Elefanter ser man ikke*. Översättning av Birgit Fuglsang. Aarhus: Turbine.

Sekundärlitteratur

- AKJ, Kranichsteiner Jugendliteratur-Stipendien, <http://www.jugendliteratur.org/kranichsteiner_jugendlite-50.html>. Hämtad 2016-04-03.
- Albińska, Karolina 2009/2010. "Nothing but the Best is Good Enough for the Young." Dilemmas of the Translator or Children's Literature. I: *Przekładaniec. A Journal of Literary Translation*, 22–23, s. 227–248.
- Andersson, Erik 1988. Att återge ord och innehåll. Om gränsen mellan direkt och indirekt anföring. I: *Språkbruk* 1988:2, s. 10–17.
<http://www.sprakbruk.fi/media/1988.2_artikel_2.pdf>. Hämtad 2016-05-08.
- Björnsson, Carl Hugo 1968a. *Läsbarhet*. Stockholm: Liber.
- Björnsson, Carl Hugo 1968b. *Lix för tysk skoltext*. Stockholm: Pedagogiskt centrum, Stockholms skolförvaltning.
- Björnsson, Carl Hugo 1969. *Lix på danska*. Stockholm: Pedagogiskt centrum, Stockholms skolförvaltning.
- Björnsson, Carl Hugo & Rune Tidholm 1974. *Läsbarhetsprövning av engelsk skoltext*. Stockholm: Pedagogiskt centrum, Stockholms skolförvaltning.
- Björnsson, Carl Hugo & Birgit Hård af Segerstad 1979. *Lix på franska och tio andra språk: läsbarhetsprövning av franska skolböcker*. Stockholm: Pedagogiskt centrum, Stockholms skolförvaltning.
- Brüggemann, Theodor 1966. Literaturtheoretische Grundlagen des Kinder- und Jugendlischrifttums. I: *Bericht der Jubiläumstagung des Deutschen Jugendschriftenwerkes e.V. in Verbindung mit der Tagung des Arbeitskreises für Jugendschrifttum*. Frankfurt am Main, s 39–57.
- Dansk Sprognævn, <<http://dsn.dk/retskrivning/retskrivningsregler/a7-40-60/a7-45-51/a7-48>>. Hämtad 2016-04-28.

- Dansk Forfatterforening, Birgit Fuglsang,
<<http://www.dansksforfatterforening.dk/medlemmer/birgit3293.aspx>>.
Hämtad 2016-04-03.
- Duden 2007. *Duden. Band 9 – richtiges und gutes Deutsch. Wörterbuch der sprachlichen Zweifelsfälle*. Mannheim, Leipzig, Wien & Zürich: Dudenverlag.
- Elefanten sieht man nicht, <http://www.djlp.jugendliteratur.org/datenbanksuche/jugendbuch-3/artikel-elefanten_sieht_man_nicht-3874.html>.
Hämtad 2016-04-03.
- Elizabeth Gaffney, <<http://www.elizabethgaffney.net>>. Hämtad 2016-03-17.
- Even-Zohar, Itamar 2005. *Papers in Culture Research*. Elektronisk resurs: tillgänglig på <http://www.tau.ac.il/~itamarez/works/books/EZ-CR-2005_2010.pdf>.
- Even-Zohar, Itamar 2012 [1978]. The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem. I: Venuti, Lawrence (red.), *Translation studies reader*. London: Routledge, s. 162–167.
- Garner, Bryan A. 2000. *The Oxford Dictionary of American Usage and Style*. Oxford: Oxford University Press. Elektronisk resurs: tillgänglig via <www.ub.gu.se/>.
- Greenbaum, Sidney & Gerald Nelson 2009. *An Introduction to English Grammar*. 3rd ed. Harlow: Longman.
- Klingberg, Göte 1968. *Språklig-lingvistisk struktur i barn- och vuxenlitteraturen. Kvantitativa undersökningar över den pedagogiska adaptationen*. Göteborg: Pedagogiska institutionen.
- Klingberg, Göte 1972. *Barnlitteraturforskning – en introduktion*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Klingberg, Göte 1977. *Att översätta barn- och ungdomsböcker – Empiriska studier och rekommendationer*. Mölndal: Pedagogiska institutionen.
- Klingberg, Göte 1983. Teorier, arbetsbegrepp och terminologi i barnlitteraturforskningen. I: *Sininen Lamppu. Näkökulmia lasten – ja nuortenkirjallisuuteen ja sen tutkimukseen. The Blue Light Aspects of Children's Literature and its Study*. (Publications of The Finnish Institute for Children's Literature 3.) Tampere: Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin, s. 33–45.
- Klingberg, Göte 1986. *Children's Fiction in the Hands of Translators*. Lund: Liber/Gleerup.
- Kommareglerna, <<http://sproget.dk/raad-og-regler/typiske-problemer/komma/kommaregler/komma-uddybning#komma-mellem-hels-tinger>>. Hämtad 2016-04-28.
- Kåreland, Lena 1980. *Möte med barnlitteraturen*. Lund: LiberLäromedel.
- Lagerholm, Per 2008. *Stilistik*. Lund: Studentlitteratur.

- Lathey, Gillian 2006. *The Translation of Children's Literature: A Reader*. Clevedon & Tonawada: Multilingual Matters.
- Lindqvist, Yvonne 2002. *Översättning som social praktik – Toni Morrison och Harlequinserien Passion på svenska*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lindung, Yngve 1989. *Lånen, författarna, pengarna: om folk- och skolbibliotekens utlåning av skönlitteratur*. Nacka: DIK.
- Lundqvist, Aina 1988. *Språklig anpassning. Syntaktisk analys av ett barnboks-material*. Göteborg: Institutionen för nordiska språk, Göteborgs universitet.
- May, Rachel 1997. Sensible Elocution. How Translation Works in & upon Punctuation. I: *The Translator*, 3:1, s. 1–20.
- Munday, Jeremy 2012. *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. 3rd ed. London: Routledge.
- Nord, Christiane 1991. *Textanalyse und Übersetzen – Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. 2. überarbeitete Auflage. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- O'Connell, Eithne 1999. Translating for Children. I: Anderman, Gunilla & Margaret Rogers (ed.), *Word, Text, Translation: Liber Amicorum for Peter Newmark*. Clevedon, Buffalo, Toronto & Sydney: Multilingual Matters Ltd., s. 208–224.
- Oittinen, Riitta 1993. *I am me – I am other: on the dialogics of translating for children*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Puurtinen, Tiina 1997. Syntactic norms in Finnish Children's Literature. I: *Target* 9:2, s. 321–334.
- Puurtinen, Tiina 1998. Syntax, Readability and Ideology in Children's Literature. I: *Meta: journal des traducteurs* 43:4, s. 524–533.
- Schiødt, Hans Jørgen 1969. Sproget i børne- og ungdomslitteraturen. I: Møller Kristensen, Sven & Preben Ramløv (red.), *Børne- og ungdomsbøger: Problemer og analyser*. (Gyldendals pædagogiske bibliotek 28.) København, s. 36–50.
- SRB = *Språkriktighetsboken – Utarbetad av Svenska språknämnden* 2011. Stockholm: Norstedt.
- Stilfigur, <<http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/stilfigur>>. Hämtad 2016-05-08.
- Susan Kreller, <<https://www.carlsen.de/urheber/susan-kreller/30305>>. Hämtad 2016-03-17.
- Svenska barnboksinstitutet 2016. *Bokprovning® på Svenska barnboksinstitutet: En dokumentation – Årgång 2015: 15 mars–21 april 2016*. <http://www.sbi.kb.se/Bilder/bokprovning%202016/Bokprovning_Argang_2015.pdf>. Hämtad 2016-03-21.
- Toury, Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies – And beyond*. Amsterdam & Philadelphia, PA: John Benjamins.

- Truss, Lynne 2003. *Eats, shoots & leaves: the zero tolerance approach to punctuation*. London: Profile.
- Wahrig, Gerhard 1999. *Wahrig Grammatik der deutschen Sprache: Sprachsystem und Sprachgebrauch*. Gütersloh/München: Wissen Media Verlag GmbH.
- Ågerup Jervelund, Anita, seniorkonsulent på Dansk Sprognævn, e-brev, 2016-04-14.

Bilaga 1

TABELL 5. *Segmentering engelsk MT.*

Bilaga 2

TABELL 6. *Segmentering dansk MT.*

Bilaga 3

Översättning – Elefanter är osynliga

Elefanten i rummet (talesätt): stort problem som alla känner till men ingen vill prata om eftersom de är för rädda eller bekvämliga

Ett

Det som hände i det blå huset lockade till sig många dömande blickar och min pappa. Blickarna dröjde kvar hela sommarlovet, men pappa åkte igen redan efter två timmar. Jag hade gärna haft honom här längre och kanske fått höra honom säga att det dumma som jag hade gjort inte alls var dumt, eller bara lite dumt, nästan bra. Men det enda han sa där i farmor och farfars trädgård var: gick det inte att lösa på något annat sätt.

När han frågade det började farmor röra om i sitt kaffe, medan farfar ansträngt läste i lokaltidningen. På baksidan stod det Kallt vatten lockar gammal som ung och Alfred Esser ny brandchef, och tittade man riktigt noga stod det också att farfar skakade, för rubrikerna svajade som björkkvistar vid vindstyrka fem trots att det inte blåste den där eftermiddagen, solen tryckte ner oss i trädgårdsstolarna och på himlen syntes bara två eller tre kondensstrimmor, små repor på taket till en strålände dag.

Och när farmor efter runt femtio varv märkte att vi inte längre trodde på att hon bara rörde om i kaffet slutade hon och sa med ett ansikte som var förvridet av smärta att hon kan aldrig mer gå på ryggymnastiken, det ska ni ha klart för er, för de andra pratar, Sigrun pratar, Trautchen, till och med Hilde, som hon alltid har skjutsat. Hon kan väl inte rå för sitt barnbarn, eller hur? Farfar lät sin tidning stå för nickandet och pappa brummade något om ”tretton” och ”gammal nog”, och helst hade jag brummat något elakt till svar. Men jag sa bara, så hur länge stannar du den här gången, och pappa hade helst inte velat svara, jag åker snart igen.

Två

- Gå ut till de andra
- Men farmor, de pratar inte ens med mig.
- Inte Robert heller, Bauers pojke?
- Inte han heller.
- Säger de ingenting?
- Ingenting alls. Jag bara står där. Jag skulle lika gärna kunna gå.
- Inte ens Robert?
- Uhuh.
- De andra då? De där som alltid träffas vid det gamla trädet? Vad är det nu igen, en lönn?
- Farmor!
- Inte de heller. Gå till Trautchen då, hon blir bara glad.
- Hon är nästan sjuttio, vad ska jag där och göra? Det är en platan.
- Så gå och bada då.

- Jag vill inte bada. Folk stirrar bara när man är ensam.
- Men gå till Trautchen då, hon stirrar inte.
- Hon är halvt blind, hon kan inte stirra.
- Mascha!
- Farmor.

Barenburg var världens tråkigaste stad. Och även om jag inte hade varit i så många städer är jag ändå helt säker på att det var sant. Framförallt stämde det i bostadsområdet där farmor och farfar bodde och där jag fått tillbringa sommarloven ända sedan mamma dog för sju år sedan. Vägen som löpte runt de röda tegelhusen var rensopad och fri från ogräs och nästan helt fri från människor. Kom man från storstaden som jag gjorde fick man ibland känslan av att tunnelbanan hade åkt iväg mitt framför näsan på en och att man stod kvar på perrongen alldeles ensam. Såg man överhuvudtaget några människor här var det bara när de tvättade sina bilar eller gick på föreningsmöten eller skötte om sina hortensior i sina tysta trädgårdar.

Hej Mascha!

Hur går det i skolan?

Och de här människorna var lika sällsynta som de var gamla. De hade tonade glasögon och små vita hårstrån på sina julibruna armar, och det fanns bara några få familjer med barn. De här människorna hade antingen alltid bott här, eller så hade de flyttat in i bostadsområdet någon gång de senaste åren och räknades inte riktigt. Det var i alla fall så det lät när min farmor pratade om dem med sina väninnor. De andra räknades förstås. De som alltid bott här. Men eftersom man nästan aldrig såg dem ute på gatan räknade man dem väldigt tyst.

Det var så tyst här.

Ljudlöst.

Det var så lugnt i bostadsområdet att tystnaden hamrade ursinnigt i mina öron, och det trots att det, om man ska vara petig, inte alls var tyst, för det var alltid någon som klippte gräsmattan, framotillbakaframotillbaka, kort och koncist, aldrig på söndagar. Och där stod jag alltså, fast i den här gräsklippartystnaden utan något att göra men med all tid i världen.

I början tyckte jag fortfarande om att åka till farmor och farfar och jag gillade nöjesparkerna och de små cykelutflykterna och till och med grillkvällarna med grannarna och de torra kexen vid bassängen.

Men nu.

Nu var allt annorlunda.

Jag hade så klart kunnat läsa eller skriva till vännerna där hemma. Men ibland går det inte. Då flyter bokstäverna ihop, de man tänkt läsa eller inte ens skrivit än, då stirrar man rakt framför sig, på pappret eller på en fluga på väggen eller på den värdelösa köksklockan som inte längre bryr sig om att flytta på visarna.

Det fanns helt enkelt ingen här som jag kunde försöka bli vän med. De gamla var för gamla, de unga var för unga, och ingen däremellan eller i min ålder ville ha med mig att göra. Det fanns inte ens någon särskild anledning – eller gjorde det det? För när de andra som var i min ålder och som bodde i närheten av farmor och farfar träffades under den sjuka platanen eller utanför affären, och visserligen inte körde iväg mig men inte heller låtsades om mig, då berodde det på att jag inte var en av dem. Och jag var inte nyinflyttad heller. Jag var något odefinierbart som hörde till den här platsen i sex veckor, men hur, det visste ingen, kanske allra minst jag.

Trots det var jag alltid ute, för inne hos farmor och farfar fanns det inget, ingenting, inte ens ett dammkorn. Och när jag säger ute så menar jag två platser. Den ena var det blå huset, men jag berättar mer om det senare, och den andra var lekparken i utkanten av bostads-

området. Den bestod framförallt av sand, flera ton, med några leksaker i: gungor, gungbräda, karusell. Alltid när jag var i lekparken, och jag var verkligen nästan alltid där – alltid när jag var i lekparken så satt jag alltså med mina hörlurar och min MP3-spelare på en liten träborg och lyssnade på musik medan fyraåringar vacklade över en hängbro till en rutschkana och sedan lämnade mig i fred igen.

Det finns väl mer spännande saker att göra i livet, men det var inte så illa här. Från träborgen kunde man iaktta mammor och deras ängsliga mammasneglande när deras barn använde andras sandleksaker. Man kunde se föräldrar som satt på kanten av sandlådan och rökte och pratade i telefon medan deras barn i lugn och ro stoppade sand i munnen eller den enda anledningen till att de inte ramlade ner från min träborg var att jag alltid satt mig på det farliga stället som saknade räcke. Det var inte mycket, men det var något. Och man kunde inte vänta sig mer i det här bostadsområdet.

Det är klart jag var för gammal för lekparken. Jag var ett par småbarnsliv äldre än de rättmätiga användarna av denna bostadsområdets enda livliga ö, och farmor och farfar skämdes över att jag var här så ofta. Att vara tretton och sitta i en lekpark var ett tydligt nederlag. Mascha! I din ålder! Men det var så det var, i just den åldern satt jag där, såg tiden släpa sig fram över sanden och strax innan den allt för varma middagen, den första dagen på sommarlovet, lärde jag känna Julia och Max.

Tre

Julia och Max var de enda i bostadsområdet under sjuttio som pratade med mig. När de pratade tog de sin tid med orden och sa under långa perioder inte något alls. I början var de inte ens Julia och Max. I början var Julia flickan och Max pojken, mer än så kunde jag inte lista ut.

Dagen då flickan med den gula tröjan lös upp i lekparken för första gången växlade det hela tiden mellan häftiga regnskuror och brännande solsken, som om vädret inte kunde bestämma sig. Och eftersom jag satt i träborgen och hade tak över huvudet gick bägge bra för mig, regnet missade mig precis och solen kunde knappt komma åt mig den heller.

Till en början märkte jag dem inte alls; jag glömde bort den gula flickfläcken som långsamt rörde sig över sanden med en flåsande, fet fläck som anhang innan jag ens blivit medveten om den. Jag såg bara regnet som var ljusst och luktade sand och asfalt och helt fel stad. Och jag hade antagligen fortfarande inte lagt märke till barnen, om det inte vore för att flickan helt enkelt klättrat upp i min träborg medan pojken satte sig i karusellen och började snurra hejvilt medan regnet smattrade illvilligt mot hans kropp. Flickan satt sig bredvid mig och jag låtsades som om jag inte såg henne, skruvade upp musiken och koncentrerade mig på regnet och pojken i karusellen, som var fullständigt genomblöt och då och då fick små vredesutbrott. Han var väldigt tjock, hans mage gungade i två lika stora ringar över de drypande byxorna, och jag kunde tydligt föreställa mig hur den här pojken skulle se ut på ett skolfoto: ilsken och stark och samtidigt som om han kände ett behov att be om ursäkt för all världens ondska.

Flickan stirrade på mig. Jag såg det i ögonvrån och jag tyckte inte om det, den där blicken som riktigt kändes mot huden. Regnet fortsatte ösa ner mot borgens tak, jag hörde dropparna över musiken. Och kanske var det det där regnet som gjorde mig så orolig att jag plötsligt tog av mig hörlurarna, vände mig mot flickan och tittade henne rakt i ansiktet.

Det där ansiktet.

Det var väldigt vackert och min första känsla var avund, avund inför att någon kan ha ett så vackert ansikte. Jag föreställde mig det där ansiktet i skolan, glatt omringat av andra ansikten, överallt såg jag vänner och gemensamma raster och de första kärleksbrevet, jag föreställde

mig hur älskat och inte det minsta osynligt det där ansiktet var i skolan. Flickan hade långt brunt hår och gröna ögon med en skvätt guld. Hon hade högst fem fräknar på näsan och näsan under de fem fräknarna var liten och tippen pekade precis så mycket uppåt att denna näsans föräldrar och alla dess släktingar, vänner och kärleksbrevskrivare måste vara förtjusta.

Ingen hade någonsin varit förtjust över min näsa. Man skulle kunna beskriva den med tusen ord, men man skulle också kunna säga att den var stor och krokig, så, klart.

Snesnabel, kroksabel!

Mascha är en riktig häxa, näsan slutar aldrig växa!

På vissa människor stod sådana näsor inte ut särskilt mycket, men eftersom jag var så liten gjorde den det på mig. Jag hade också fräknar, mer än fem dessutom, mycket mer. Min hudfärg var mer fräknar än hudfärg, och la man ihop allt, näsan och storleken och fräknarna så kunde man visserligen räkna med mig i vått och torrt men jag var inte direkt något att hurra över. Så uttryckte i alla fall farmor det. Och även om jag skulle ha fel och hon aldrig sa det där om vått och torrt så kom i alla fall det där om att hurra från henne.

– Vilket regn va?

–

– Jag har aldrig sett dig här innan. Han där borta, är det din bror?

–

– Har ni precis flyttat in? Ni var inte här förra sommaren i alla fall!

–

– Äsch.

–

– Varför säger du inget?

–

– Titta, han slås med regnet. Det ser ut som om han vill ge det ett riktigt kok stryk. Är det din bror eller vad?

–

Och precis som om regnet tröttnat på de vildsinta slagen så, svisch, slutade det bara. Det var bara det att barnen inte räknade med att det skulle ändra sin inställning så snabbt, speciellt inte pojken, som skräckslaget stannade karusellen och satt där orörlig, som om det gick snabbare att torka om man inte rörde sig.

Och den gula främlingen med rastansiktet, som inte haft mer än en liten bit borgtak över huvudet på hela tiden, märker plötsligt något som jag sett för längesen. Den vänstra sidan av hennes tröja var blöt, den gula färgen såg grönaktig och livlös ut. Hon lyfte lite på tröjan och började vrida ur de våta delarna så förtvivlat att jag var tvungen att titta bort mot den tjocka pojken, som nu pratade med två andra barn som hade dykt upp från ingenstans. Fast nej, han pratade inte alls med dem, det var bara barnen som pratade och de vrålade ner pojkens pojkens blick i marken, elefantbebis, skrek de, elefantbebis!

Samtidigt ville flickans tröja bara inte bli torr, så hon ryckte den över huvudet, fick av misstag med sig tröjan under och blottade i ett par sekunder sin bara mage. Som av en händelse råkade det vara samma sekunder som jag vände mig tillbaka mot flickan, även om det verkligen bara var ett ynka ögonblick. Och när det där ögonblicket passerat drog flickan förskräckt ner tröjan igen och trollade med en enkel handrörelse bort de stora lilabruna och gulrandiga fläckarna på magen.